

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

На правах рукопису

ПАРФЕНЮК ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА

**ВПЛИВ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ
СТАТЕВО-РОЛЬОВИХ ВІДНОСИН У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта
Освітня програма Дошкільна освіта
Робота на здобуття другого (магістерського) рівня «Магістр»

Науковий керівник:
**СЕМЕНОВА НАТАЛІЯ
ІВАНІВНА**
кандидат педагогічних наук,
доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
від _____ 2024р .

В.о.завідувача кафедри

(_____)

(підпис)

ГАВРИШ Н.В.

ПІБ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВИХ ВІДНОСИН У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ТВОРЧИХ ІГРАХ	6
1.1. Сутність дефініції «статеворольове виховання».....	6
1.2. Основні чинники формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку	9
1.3. Творчі ігри як засіб формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку	22
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВИХ ВІДНОСИН У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ТВОРЧИХ ІГРАХ	29
2.1. Діагностика рівнів статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку (констатувальний експеримент)	29
2.2. Методика навчально-виховної роботи з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх (формувальний експеримент)	54
2.3. Перевірка ефективності методики навчально-виховної роботи з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку (контрольний експеримент)	71
Висновки до розділу 2	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	92

ВСТУП

Актуальність теми. Формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку на сьогодні є одним з важливих і складних завдань освітньо-виховної роботи з дітьми. Зокрема, нова базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" орієнтована на організацію повноцінної життєдіяльності дитини як її активного суб'єкта і представника певної статі.

Необхідність переосмислення проблеми статево-рольового виховання дітей дошкільного віку зумовлена також зміною вимог моралі, культурних еталонів мужності та жіночності, норм взаємовідносин статей. У результаті цього, з однієї сторони, на зміну жорстких стандартів маскулінності та фемінності прийшло вивчення потенціалу партнерських взаємовідносин між хлопчиками і дівчатками, взаєморозуміння й взаємодоповнюваність; але з іншого боку, має місце пониження духовно-особистісного змісту материнства, батьківства, шлюбу і, як результат, зниження статевої культури суспільства.

Процес формування статево-рольових відносин – важливий складник загального виховного процесу у закладах дошкільної освіти. Діти мають усвідомити себе представниками своєї статі; навчитися відповідно поводитися, тобто засвоїти чоловічу та жіночу ролі; набути культури взаємин статей; засвоїти моральні норми так, щоб вони стали їхнім внутрішнім переконанням. Унаслідок визнання чеснот представників іншої статі, задоволеності власною статевою належністю, взаємної прихильності, яка пізнається дітьми у дружбі, симпатіях, ігровому спілкуванні діти навчаються виявляти свої почуття. Формування статево-рольових відносин орієнтоване на те, щоб сьогоднішні малюки, ставши дорослими людьми, змогли створити щасливу гармонійну родину.

Заклад дошкільної освіти покликаний забезпечити повноту і цілісність соціально-педагогічного і культурно-освітнього середовища, в якому дитина, живучи і розвиваючись, мала би можливість відкрити для себе свою стать (фізичну, соціальну, поведінкову, рольову та ін.), придбати статево-рольово-

рольовий досвід і в підсумку сформувати стійкий, позитивний образ "Я - хлопчика" чи "Я - дівчинки".

Однак, аналіз та дослідження психолого-педагогічної та методичної літератури, порівняльний аналіз програм та вивчення практики роботи закладу дошкільної освіти дає підстави вважати, що дане питання досліджене не в достатній мірі.

Законодавче забезпечення роботи. При написанні роботи використовувались державні документи, а саме: Закон України "Про дошкільну освіту", Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі", "Базовий компонент дошкільної освіти в Україні" та ін.

Стан наукової розробки. Досліджуване питання тією чи іншою мірою розглядали Л. Арутюнова, Л. Градусова, В. Єремєєва, О. Іванова, Д. Ісаєва, О. Кінінежді, Л. Мухоморіна, Л. Олійник, М. Радзивілова, Т. Рєпіна, А. Столярчук, Н. Татарінцева, Т. Титаренко, І. Шелухіна та ін.

Практична значимість позначеної проблеми в єдності з недостатньою розробленістю її теоретичних аспектів і визначають її актуальність. Актуальність даної проблеми дозволила сформулювати **тему магістерського дослідження:** «ВПЛИВ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВИХ ВІДНОСИН У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально апробувати методику формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх.

Завдання дослідження:

1. Здійснити огляд літератури з означеної проблеми, розкрити педагогічну сутність поняття «статево-рольові відносини», визначити особливості її формування у дітей.

2. Охарактеризувати основні чинники формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

3. Дослідити специфіку творчих ігор як засобу формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити методичку навчально-виховної роботи з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх.

5. Здійснити експериментальну перевірку ефективності розробленої методички формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх.

Об'єкт дослідження: процес формування статево-рольових відносин у старших дошкільників у творчих іграх.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх.

Методи дослідження – теоретичний аналіз проблеми дослідження на базі вивчення наукової літератури, емпіричні методи: опитування (тестування), діагностування, якісний та кількісний аналіз результатів.

Експериментальна база. Діти старших груп ЗДО №18 "Барвінок" та діти старших груп ЗДО № 5 «Пізнайко» міста Луцька Волинської області.

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає у розробці і запровадженні педагогічних умов формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх в процесі освітньо-виховної роботи закладу дошкільної освіти.

Наукова новизна: дані дослідження можна використовувати у практиці роботи закладів дошкільної освіти

Апробація результатів роботи відбулася на XI Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції ВНУ імені Лесі Українки «Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації» 27 листопада 2024 року (шляхом написання тез).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, додатків і списку використаних літературних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВИХ ВІДНОСИН У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ТВОРЧИХ ІГРАХ

1.1. Сутність дефініції «статеврольове виховання»

Гендер - поняття, яке використовується в соціальних науках для відображення соціокультурного аспекту статевої приналежності людини; насамперед це - соціальна організація стевих відмінностей та культурологічна характеристика поведінки відповідно до статі. В англійській мові поняття гендер має два тлумачення: секс (sex) – «стать» гендер – «соціостать».

На думку Л. Олійник - sex - біологічна стать - сексуальний розвиток – це багаторівневий процес, де кожний ланцюжок спирається на всі попередні, і, в той же час, діє автономно від них, це породжує велику кількість індивідуальних варіацій, які не можуть бути тільки спадковими якостями, або тими, що були виховані. А «Gender» - соціальна стать - стеврольове виховання - процес, спрямований на формування певних рис, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до власної статі й представників іншої статі [68, с. 10-11]. Отже, секс і гендер знаходяться на різних полюсах в житті людини. Стать є стартовою позицією, з нею людина народжується, вона детермінована біологічними факторами: гормональним статусом, особливостями перебігу біохімічних процесів, генетичними відмінностями, анатомією. Гендер - конструкція іншого полюсу. Це своєрідний підсумок соціалізації людини в суспільстві у відповідності з її стеврою приналежністю.

Т. Бендас наголошує, що поняття стать і гендер інколи вживають як синонімічні, однак перше означає біологічні, друге - соціальні та культурні особливості диференціації індивідів за ознакою статі. Якщо стать характеризує генетичну приналежність індивіда до однієї з двох категорій, то гендер - це стать як продукт виховання, впливу культури – соціальна стать [8, с. 32]. Отже, на думку дослідниці, стать і гендер це різні поняття.

Розглянемо в загальних рисах теорії гендеру. Перша з них – теорія соціального конструювання гендеру, або розуміння гендеру як соціальної

конструкції. Розуміння того, що дихотомія статей змодельована і продовжує моделювання культурою, є ключовим положенням даної теорії, яке ставить під сумнів правомірність сучасного стану речей, який проголошує стать онтологічною категорією, а тим самим виправдовує і надання різних можливостей для розвитку чоловіків і жінок. З цих позицій дається визначення гендеру як „ організованої моделі соціальних стосунків між чоловіками і жінками, що конструюється основними інститутами суспільства". Виділяють два постулати такого підходу: 1) гендер конструюється шляхом соціалізації, розподілу праці, системою статево-рольових ролей, сім'єю, засобами масової інформації; 2) гендер формується і самими індивідами - на рівні їх свідомості (тобто статево-рольової ідентифікації), прийняття заданих суспільством норм і підлаштування під них (в одязі, зовнішності, манері поведінки тощо). Робити гендер — означає створювати такі відмінності між хлопчиками і дівчатками, чоловіками і жінками, які не є природними, сутнісними чи біологічними.

Друга теорія — розуміння гендеру як мережі, структури чи процесу, тобто гендеру як стратифікаційної категорії в сукупності інших стратифікаційних категорій, розгляд гендеру в шереху таких стратифікаційних категорій, як клас, раса, вік.

Третя теорія - розуміння гендеру як культурної метафори, за якою чоловіче і жіноче на онтологічному і гносеологічному рівнях існують як елементи культурно-символічних рядів: чоловіче - раціональне, духовне, божественне, культурне; жіноче - чуттєве, тілесне, гріховне, природне. Чоловіче, чи те, що ототожнюється з ним, вважається позитивним, значущим і домінуючим, а жіноче - негативним, вторинним, субординованим [30, с. 157-158].

Нерідко під гендером розуміють просто проблему соціального статусу жінки чи чоловіка ("статево-рольових ролей"). При такому розумінні статево-рольова проблема виступає не як основна, а стоїть в ряду інших, більш чи менш важливих.

Є інша постановка проблеми, згідно з якою гендер - це так звана «соціальна стать», тобто система взаємин між чоловіками і жінками, створена через соціальні зв'язки (на відміну від природних взаємин). Таке розуміння забезпечене розглядом статево-рольових досліджень передовсім і здебільшого в соціології. Гендер стає тут категорією соціологічною, а статево-рольовий розгляд розуміють як щось таке, що має відношення до питань соціального функціонування суспільства. На нашу думку ця точка зору змістовніша, ніж просто міркування про статус статей, оскільки статево-рольові відносини тут можна представити як основні [9, с. 10]. Як зазначає С. Яшник: «Статево-рольові відносини – це відносини між особистостями, що виникають внаслідок їх приналежності до різних статей» [96, с. 30].

Відповідно до статево-рольового підходу відмінності в поведінці та сприйнятті чоловіків і жінок визначаються не так їх фізіологічними особливостями, як статево-рольовим вихованням.

Як зазначає С. Яшник, «статево-рольове виховання – це цілеспрямований, організований і керований процес формування соціокультурних механізмів конструювання чоловічих і жіночих ролей, поведінки, діяльності та психологічних характеристик запропонованих суспільством залежно від їх біологічної статі» [96, с. 7].

Л. Олійник дає наступне визначення статево-рольового виховання – це «процес, спрямований на формування певних рис, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до власної статі й представників іншої статі» [68, с. 11].

І С. Яшник і Л. Олійник наголошують на тому, що статево-рольове виховання – це цілеспрямований виховний процес, в ході якого у дитини формуються: уявлення про себе, як про представника певної статі, статево-рольово-рольові переваги і орієнтації та форми поведінки, які відповідають статі.

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити наступний висновок: під «гендером» розуміють змодельовану суспільством систему цінностей, норм і

характеристик чоловічої і жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі, ролей та стосунків чоловіків та жінок, набутих ними як особистостей в процесі соціалізації. Однак, психосексуальний розвиток дитини не можна зводити лише до соціалізації. Очевидно, що такий розвиток здійснюється шляхом формування статево-рольових відносин. Сьогодні гендер розглядають як організовану модель стосунків між чоловіками і жінками, яка не лише характеризує їхні стосунки в родині, але й визначає їхні соціальні стосунки в основних інститутах суспільства.

1.2. Основні чинники формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку

Питання формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку викликають у педагогів закладів дошкільної освіти дедалі більший інтерес. Це зумовлено тим, що сучасні підходи до розвитку особистості (індивідуальний, особистісно орієнтовний) не можуть не враховувати статевої особливості дітей як їх біо- і соціокультурних характеристик.

Н. Попова зазначає, що саме в умовах закладу дошкільної освіти формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку виступає як соціально і педагогічно обумовлений процес, у ході якого діти опановують життєвий досвід на основі співтовариства з дорослими й однолітками [76]. Отже, тим самим реалізується головна мета формування статево-рольових відносин у дошкільників - розвиток й удосконалення індивідуальності хлопчика і дівчинки, формування позитивно-стійкої статево-рольової ідентичності та позитивної статево-рольово-рольової соціалізації, культури взаємин дошкільників із представниками своєї і протилежної статі.

Статево-рольова ідентичність, статево-рольова соціалізація, статево-рольові ролі, стереотипи поведінки є основними чинниками формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Визначимося з

теоретичними поняттями, якими ми будемо оперувати, розглядаючи дане питання.

Для більш чіткого розуміння статево-рольової ідентичності розмежуємо поняття «статева ідентичність» та «статево-рольова ідентичність». Статева ідентичність - це ототожнення себе з представниками певної статі, що виявляється в єдності поведінки і самосвідомості індивіда, який зараховує себе до певної статі і орієнтується на вимоги відповідної статевої ролі [29, с. 4-5]. Дослідники вважають, що статева ідентифікація проходить природно і не потребує активності свідомості.

Як зазначає Л. Олійник [68, с. 53-54], статева ідентичність є базовим конструктором Его- ідентичності, що проявляється у трьох формах ідентичності, які були визначені Еріком Еріксоном. На думку вченого, статева ідентичність уміщує, по-перше, зовнішню обумовленість, яка разом з нею не підлягає змінам, а також придбану та запозичену зумовленість.

Зовнішньо обумовлена статева ідентичність постає під впливом умов, які людина не обирає. Це приналежність до чоловічої чи жіночої статі, до вікової групи, до відповідної раси, до місця проживання, національності та соціально-економічного класу. Ці чинники суперечливі, внаслідок чого дуже важко визначити їх як істотні компоненти ідентичності.

Придбана (отримана) форма ідентичності включає самостійні досягнення людини; її професійний статус, свободу вибору стосунків, уподобання та орієнтації. Вона пов'язана з вольовою незалежністю людини, стійкістю до розчарування та відповідальністю.

До запозиченої форми ідентичності відносять навички, сформовані відповідно до усталених зовнішніх зразків. Дуже часто вони нав'язуються очікуваннями соціального оточення [95, с. 112].

Якщо статева ідентичність - це переважно усвідомлення себе представником тієї чи іншої статі, то гендерна ідентичність, як зазначає Ш. Берн, полягає в переживанні своєї відповідності гендерним ролям, тобто сукупностям суспільних норм і стереотипів поведінки, характерних для

представників певної статі (або таким, що приписуються представникам певної статі суспільно-історичною чи соціокультурною ситуацією). Ш. Берн вважає, що особистість може мати певну чітко визначену статеву ідентичність і водночас мати труднощі з гендерною ідентичністю, переживати невідповідність гендерним ролям та стереотипам, відчувати нереалізованість себе як чоловіка чи жінки, невідповідність жіночому чи чоловічому ідеалу. Оскільки гендерні ролі та стереотипи - це продукт суспільної історії, який несе в собі соціокультурні особливості та традиції, що часом не мають нічого спільного з природою статі, то на думку дослідника, гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціальних (історичних та географічних) чинників, а не від біологічної природи людини [9, с. 39-40].

О. Кікінежді стверджує, що гендерної ідентичності, як прийняття власної статевої належності та її константності, дитина набуває у старшому дошкільному віці. Дослідниця наголошує, що у набутті первинної гендерної ідентичності велику роль відіграють статеві стереотипи соціального середовища, які спрямовують дітей на статево-рольові стосунки [37, с. 3-6].

Суттєвими характеристиками особистості, що тісно пов'язані з ідентичністю і визначають її гендерні особливості, виступають такі ознаки мужності чи жіночності, як фемінність і маскулінність. Типовими маскулініними якостями, як зазначає П. Горностай, вважаються інтелект, раціональність, незалежність, активність, сила (як фізична, так і психологічна, чи сила характеру), авторитарність, агресивність, стриманість в емоційних проявах, схильність до ризику, здатність до досягнень. Типовими фемінними якостями вважаються емоційність, м'якість, слабкість, турботливість, практичність, консервативність, інтуїтивність, реалістичність, комунікативність, емпатійність [19, с. 51-53]. На думку П. Горностай типові риси фемінності та маскулінності - це насамперед суспільно закріплені норми, стереотипи, а не результат об'єктивних природних відмінностей між статями. У певних випадках ці риси дійсно відображають середньостатистичні відмінності чоловіків і жінок, але часто вони є результатом виховання, коли психологічні

відмінності формуються під тиском стереотипів, що нав'язуються людині суспільством. Отже, маскуліність та фемінність - це системи властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими чи жіночими. Це такі особливості людини (насамперед - психологічні), які визначають відповідність власній психологічній статі, гендерно-рольовим нормам та стереотипам, типовим для чоловіків та жінок формам статево-рольової поведінки.

Статево-рольова поведінка - система вчинків чи окремі вчинки, спрямовані на утвердження статево-рольової ідентичності, що не суперечать прийнятим у даному суспільстві правовим нормам. Статево-рольові ролі – система нормативів, моральних уявлень щодо статево-рольової поведінки чоловіків та жінок, які прийняті у даному соціальному оточенні. Гендерні ролі не виникають одразу з народженням дитини, вони розвиваються в залежності від багатьох чинників протягом людського життя. Цей розвиток має свої закономірності та суперечності. Від нього залежить характер життєвого сценарію людини, стиль життя та стратегії поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях. Процес розвитку гендерних ролей, як соціально зумовлених моделей статевої ролі та статево-рольової поведінки, відбувається в контексті досить важливого для життя особистості процесу, який називається соціалізацією [9, с. 51-53].

Статева та статево-рольова соціалізація складники процесу соціалізації. Соціалізація особистості - це засвоєння людиною суспільного досвіду, суспільних норм і цінностей. Одним з основних складників соціалізації людини є засвоєння нею соціальних ролей. В соціальних ролях закріплені норми та правила соціальної поведінки у вигляді нормативних вимог до виконання соціальних ролей. Рольова поведінка - це найважливіший вид соціальної поведінки, а соціальні ролі - це засіб входження особистості в групу, в соціум, форма соціальної адаптації та особистісного самовираження водночас. Особливості рольової соціалізації полягають не лише в засвоєнні суспільних очікувань щодо соціальних ролей, а й у рольовому розвитку особистості,

тобто формуванні психологічних ролей, як соціальних, так і особистісних, міжособистісних, характерних, життєвих тощо.

Засвоєння соціально-адекватних нормативів статево-рольової поведінки є необхідною умовою соціалізації підростаючої особистості. За Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні: «Соціалізація, — процес соціального розвитку людини, формування соціальних якостей особистості через засвоєння нею групових цінностей і норм» [39]. Отже, дошкільний навчальний заклад повинен дати необхідні знання для всебічного розвитку дитини, для правильного вибору її статево-рольової ролі в суспільстві, тому що статево-рольова роль - це роль, обумовлена належністю до певної статевої групи, яка визначається психологічними, соціальними та біологічними чинниками.

Процес статевої соціалізації розпочинається ще у дитинстві. Л. Олійник наголошує: «...дошкільне дитинство - це вік остаточного усвідомлення своєї компетентності та набуття наслідування поведінки ідентичній статевій належності. Статева соціалізація - активне засвоєння особистістю стандартів психосексуальної культури під час входження її у соціальні стосунки» [68, с. 13].

Гендерна соціалізація - це засвоєння людиною гендерних ролей, суспільних очікувань до цих ролей, а також гендерний розвиток особистості, тобто формування психологічних характеристик, що відповідають гендерним ролям. Як зазначає Л. Арутюнова, статево-рольова соціалізація є невід'ємною частиною загального процесу соціалізації, і включає в себе три компоненти:

- розвиток уявлення про себе, як про представника певної статі (когнітивний);
 - формування статево-рольових переваг і орієнтацій (мотиваційний);
 - виникнення форм поведінки, які відповідають статі (поведінковий)
- [4, с. 31].

Дані компоненти будуть взяті за основу у нашому дослідженні.

Гендерна соціалізація має низку особливостей та специфічних труднощів у чоловіків та жінок. Від самого народження дитина потрапляє в соціальне

оточення, яке задає безліч стереотипів гендерно-рольової поведінки. Змалку дитина чує від своїх батьків, вихователів: "Це не гарно, це не личить дівчинці (хлопчиків)"; "Не плач, хлопчики не плачуть!"; "Не бийся, дівчатка так не поведуться!". З першими проявами усвідомлення себе представником певної статі дитина зв'язує це з цілою низкою ознак: з одягом, з правилами поведінки, з проявами почуттів (чи з заборонами на них). На природні диференціально-психологічні відмінності між статями накладаються моделі чоловічих і жіночих ролей, наявних у суспільній свідомості.

Ці суспільні моделі існують не просто як система поглядів на норми гендерно-рольової поведінки, вони діють як соціальні експектації, очікування, відіграють активну роль у формуванні статево-рольової поведінки особистості. Отже суспільні стереотипи стосовно жіночих і чоловічих гендерних ролей здатні впливати на гендерний розвиток дитини, накладаючи багато обмежень на їх самореалізацію.

Процеси гендерно-рольової соціалізації чоловіків і жінок мають багато відмінностей. Для жінки, згідно з історично сформованими патріархальними стереотипами, які, попри суспільний прогрес, ще трапляються, переважає орієнтація на сім'ю та сімейні цінності, ведення домашнього господарства тощо. Для чоловіка, згідно з тими ж стереотипами, нормативно бажаною є більша активність поза межами сім'ї: професійна діяльність, суспільна активність. Успішність самореалізації чоловіка пов'язується з його кар'єрою, часто зі статусом в суспільстві. Якщо з віком чоловік не здобув професійних досягнень, це може вважатися рівнозначним його життєвому неуспіхові.

Такі стереотипи впливають на свідомість дитини, що тільки починає шлях у суспільному житті. Отож дівчатка часто виростають з переконанням, що вони не можуть бути такими ж цінними працівниками в професійній сфері, як чоловіки, що впливає на їх самооцінку і певною мірою виправдовує той факт, що серед жінок дуже мало лідерських ролей (тим менше, чим вище статус такої ролі).

Однак не слід вважати, що на труднощі гендерної соціалізації наражаються лише жінки. Хлопчик в процесі гендерного розвитку стикається з численними проблемами, насамперед пов'язаними з визнанням в оточенні однолітків, з лідерством, суперництвом тощо. Якщо для дівчинки проблема лідерства полягає в тому, що вона, з погляду суспільних стереотипів, не повинна до нього прагнути, то для хлопчика - навпаки. Суспільна думка змушує хлопчика вважати лідерство невід'ємною цінністю свого буття. Чоловік, не реалізований у сфері лідерства, тією ж громадською думкою вважається менш компетентним, ніж чоловік з високим соціальним статусом, інколи навіть - невдахою. Ця думка нерідко тисне на свідомість, змушує відмовлятися від покликання на користь сходження щаблями влади. Для хлопчика прагнення відповідати взірцям маскуліності (крім влади - це необхідність бути сильним, хоробрим, компетентним, емоційно стриманим тощо) є не стільки внутрішньою потребою, скільки суспільною нормою, і невідповідність їй спричиняє критичніше ставлення до нього, ніж для дівчинки невідповідність стандартам фемінності.

Існує багато аспектів гендерної соціалізації старших дошкільників, серед яких на першому місці знаходиться сім'я, система батьківських впливів на дитину, стиль сімейного виховання [70, с. 144-146]. На гендерні відносини та гендерну самореалізацію дитини істотно впливають власні гендерні стереотипи та цінності батьків, їхні життєві сценарії, характер відносин у подружжі та між батьками й дітьми. З усіх сфер соціального життя людини сім'я є такою соціальною інституцією, в якій сутність гендерних відносин проявляється найбільше. Можна без перебільшення сказати, що сім'я - це горнило формування гендеру. Від того, яка система гендерних відносин склалася в сім'ї, які гендерні стереотипи панують у системі її уявлень про чоловічу та жіночу сутність, залежить формування гендерної поведінки дітей, розвиток їхньої гендерної ідентичності.

Гендерні ролі батьків - найперший зразок гендерної поведінки для дітей, які часто будують власну гендерну ідентичність згідно з батьківськими

моделями життя. Інколи життєвий сценарій дітей повторює сценарії батьків, тому що в ранньому дитинстві маленька людина вирішила: "Буду таким, як тато (або такою, як мама)". Діти багато в чому копіюють ставлення батьків один до одного, формуючи стиль стосунків з протилежною статтю [36, с. 148-150].

Якщо досвід батьківських гендерних ролей обмежений чи недостатній (наприклад, в неповній сім'ї, чи коли дитина виховується без батьків), це призводить до прогалин в гендерному розвитку особистості дитини. Такі діти часто не отримують повноцінного досвіду статево-рольових відносин, що може позначитись на формуванні гендерних ролей та гендерної ідентичності, спричинити проблеми при створенні в майбутньому власної сім'ї та у вихованні дітей. З іншого боку, навіть у повних сім'ях є багато проблем, які негативно позначаються на гендерній соціалізації дітей. Авторитарність виховання, насильство й жорстокість у сім'ї призводять до численних деформацій гендерного розвитку, формують такі гендерні ролі, в яких закріплюються суспільні гендерні стереотипи, гендерна нерівність та інші деформації гендерної структури суспільства. Безперечно сім'я важливий чинник статево-рольового розвитку дітей, але як наголошує Л. Олійник: «належної статевої просвіти вона дати не може» [73].

Крім сім'ї на гендерну соціалізацію дошкільників впливають багато інших офіційних та неформальних інституцій. Велике значення для формування гендерних відносин старших дошкільників має дошкільний навчальний заклад. Залежно від того, які цінності прищеплюють дитині педагоги, формуються ті чи інші ролі, сценарії чи інші моделі поведінки та стосунків статей. Сучасний педагог мусить оволодіти умінням надавати дітям чітку правдиву інформацію у відповідь на їх зацікавленість статевою інформацією, звісно, у допустимому контексті, з урахуванням вікових та особистісних рис кожної дитини.

Л. Олійник зазначає «Те, що відбувається на ранній стадії статево-рольової соціалізації дітей, нічим не відрізняється від того, що трапляється в інших сферах їхнього розвитку. Важко виправити помилки, допущені з самого початку. Якщо не скоригувати помилкові статеві уявлення дітей, є ризик

виникнення відхилень у майбутньому дорослому статевому житті сьгоднішніх дошкільників. Щоб не допустити небажаних наслідків, важливо знати, які ж саме помилкові уявлення можуть виникнути у дітей у перші шість років життя. Ось найпоширеніші з них:

- Хлопчики досить часто впевнені, що в жінок теж є пеніс, а коли виявляють його відсутність, замислюються, чому, і чи не трапилося, бува, якогось нещастя. Дівчатка часто непокояться, коли дізнаються, що влаштовані не так, як хлопчики, їм здається, що з тими трапилося лихо.

- Найпоширеніші помилкові уявлення виникають під впливом викривленої інформації про народження дітей. Іноді дорослі пояснюють, що діти з'являються від великої любові між чоловіком і жінкою, провокуючи дитину замислитися, а чому ж тоді у них лише одна дитина або дві, чи, може, вони більше не кохають одне одного?

- Як правило, діти, яким пояснили, що дітей народжують мами, вважають, що жінка проковтнула пігулку, спеціальну цукерку або навіть манюсіньку дитинку та носить її в шлунку. Щоб дістати її, лікарі нібито розтинають жінці живіт, інша поширена думка, що дитина виходить з материнського живота через анальний отвір. Більшість дошкільнят так і не дізнаються про функціональне призначення статевих органів.

- Якщо діти ненароком стають свідками статевої близькості батьків, вони часто сприймають те, що відбувається, як прояв деспотизму та насильства батька щодо матері.

- Діти, яким добряче дісталось, коли їх застали за грою зі своїми статевими органами, починають відчувати огиду до власних геніталій як до чогось поганого, брудного, бридкого [72, с. 9].

Отже, не важко зрозуміти, якої шкоди завдадуть дітям такі помилкові уявлення, якщо розвиватимуться так і надалі. Вони можуть призвести до сприйняття статевої функції як чогось непристойного, агресивного, страшного і тривожного. Жодна дитина не здатна самостійно розібратися в усьому цьому в дошкільні роки, тож у її свідомості закладатимуться перекручені статеві

уявлення, ось чому так важливо щоб дитина мала змогу вільно ставити запитання, які в неї виникають і які її непокоять. Дорослих має насторожувати не велика кількість запитань від дошкільника на статеві теми, а їхня відсутність. Адже краще, щоб саме батьки, педагоги допомогли дитині виправити помилкові уявлення, і чим раніше це буде зроблено, тим менше в дитини залишиться часу для хворобливих роздумів і фантазувань.

Ми бачимо, що гендерна соціалізація та розвиток гендерної ідентичності особистості - це складні і різноманітні процеси, які підкоряються багатьом закономірностям, і на їх шляху виникають багато суперечностей, проблем, дисгармоній. Знання цих закономірностей має допомогти уникненню цих проблем і суперечностей розвитку. Це шлях не лише до гармонійності розвитку гендерної сфери дитини, а й до гармонійності особистості в цілому, до гармонійності статево-рольових відносин з особами протилежної статі і з соціальним світом взагалі.

Під час проведення навчально-виховного процесу з даного питання, вихователі закладів дошкільної освіти спираються на такі державні нормативні документи: Закон України "Про дошкільну освіту" [28], Базову програму розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" [5], "Базовий компонент дошкільної освіти в Україні" [6], інструктивно-методичні листи, а також програму «Дитина» [23].

Для з'ясування сутності досліджуваного питання, ми проаналізували державні нормативні документи та чинні програми виховання і навчання дітей дошкільного віку, щоб визначити, яка увага приділяється в них процесу формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

У «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні», вказано на необхідність здійснення статево-рольового виховання. Зміст педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі має на меті «вправляти дитину в двох основних галузях знань: у пізнанні свого власного «Я», своєї індивідуальності в її тілесній, душевній та соціальній формах та у пізнанні умов життя, від яких її «Я» залежить і на які воно так чи інакше впливає - природних,

предметних та соціальних» [6, с. 25]. За цією логікою з індивідуальністю дошкільника ознайомлює сфера «Я сам», а з умовами життя - сфери «Природа», «Культура» та «Люди».

«Базовий компонент дошкільної освіти» орієнтує на вирішення основних завдань статево-рольового виховання дитини в умовах роботи закладу дошкільної освіти. Даний документ має розділи: «Статева належність», «Статева диференціація та ідентифікація». Велика роль приділяється становленню самосвідомості, яке починається саме із засвоєння формули: «Я - хлопчик» або «Я - дівчинка», прийняття власної статевої належності, розуміння переваг своєї і протилежної статей, позитивне емоційне ставлення до себе як до майбутнього чоловіка або жінки, засвоєння стереотипів маскулінності та фемінінності [6, с. 37]. Отже, у «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні» статево-рольове виховання висвітлено.

Автори програми «Дитина», в розділі «Зростає особистість» визначили декілька поверхових завдань щодо статево-рольового виховання дітей:

- допомагати дошкільникам усвідомлювати свою статево-рольову належність;
- навчити статевої ролі до загальноприйнятих стереотипів;
- навчити дивитись на себе як на хлопчика чи дівчинку, як на майбутніх чоловіка та жінку;
- вправляти дошкільників у вмінні створювати одностатеві й різностатеві об'єднання;
- вміло задовольняти елементарний інтерес дитини до буденного життя, одруження, дітонародження. Дана програма не широко окреслює питання статево-рольового виховання.

Нами було вивчено розроблені і опрацьовані в закладах дошкільної освіти, авторські програми з статево-рольового виховання дошкільників: програма «Паростки життя» Г. Фіяло, Т. Бурди та ін. [86]; програма «Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати» Л. Лохвицької [51-54] та ін.

Авторська програма «Паростки життя» розроблена творчою групою м. Полтави у складі: Г. Фіяло, Т. Бурда, Г. М'яло, Л. Гайдар, В. Гак [86, с. 7].

Програмою передбачено роздільне виховання хлопчиків і дівчаток направлене на реалізацію таких основних завдань:

- разом з сім'єю виховувати активне пізнавальне, моральне та етичне ставлення дітей до навколишнього світу; забезпечити рівень знань, практичних умінь та навичок відповідно до статі, які гарантуватимуть дітям адаптацію до життя, здатність правильно орієнтуватися в ньому;

- навчити дітей бачити добро і вміти його цінувати, самим робити добро;

- сформувати базис культури дітей через прилучення до культури рідної мови, традицій, звичаїв, обрядів.

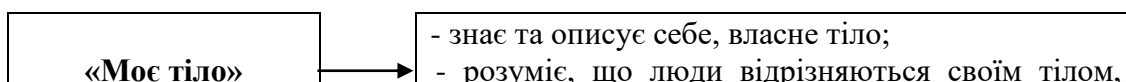
Програма «Паростки життя» орієнтована на те, щоб зробити перебування дітей у дошкільному навчальному закладі радісним, змістовним, цікавим. На створення умов, які сприяли б вихованню в дитини позитивного ставлення до своєї статі, допомогли б усвідомити, що хлопчик — це майбутній чоловік, дівчинка - майбутня жінка, а також більше дізнатися про їхні ролі та функції в реальному житті. Водночас програма передбачає прищеплення хлопчикам якостей лицарства, витривалості, сили, виховання захисника, трудівника, а дівчинці — якостей майбутньої господині, матері, що знає секрети традиційно жіночих мистецтв, уміє берегти рід, бути лагідною, дбайливою.

В основу програми виховання покладено два напрямки:

1. Про тебе. Підрозділи: "Я і моє тіло", "Звідки я взявся", "Від чого я расту", "Абетка моралі" тощо.

2. Українознавство. Підрозділи: "Це твоя Батьківщина", "Обереги", "Родина", "Золоті руки" тощо.

Програма «Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати» Л. Лохвицької зорієнтована на формування, збереження й зміцнення здоров'я дітей. Розділи програми «Моє тіло», «Я - чистенький, я - гарненький», «Здоров'я дитини - з власної родини» спрямовані на статево-рольове виховання дошкільників. Зміст роботи даних розділів подано на рисунку 1.1.

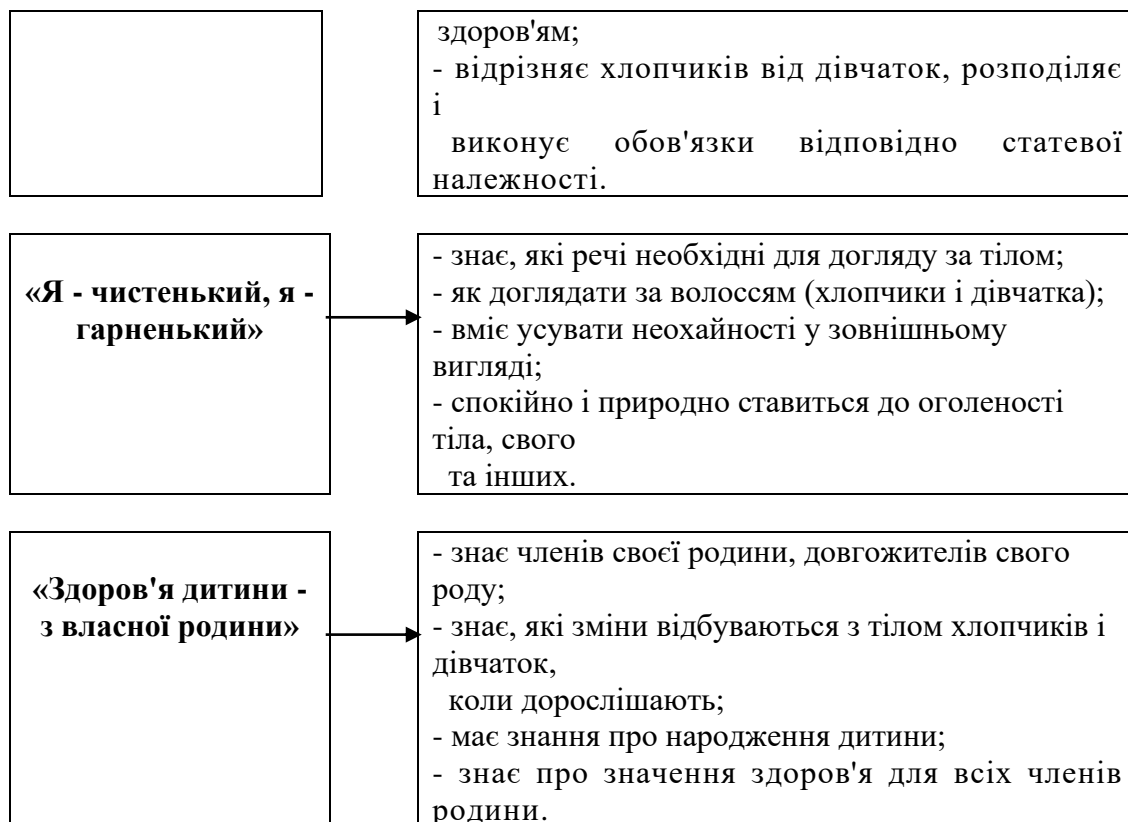

Рис. 1.1. Зміст роботи зі статевого виховання (за програмою Л. Лохвицької)

Отже, в авторських програмах більш широко висвітлені питання статево-рольового виховання дітей старшого дошкільного віку.

Усі вищевикладені положення дозволяють зробити висновок про те, що: статево-рольова ідентичність, статево-рольова соціалізація, статево-рольові ролі, стереотипи поведінки є основними чинниками формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Процес формування статево-рольової ідентичності визначається й направляється за допомогою певних соціальних і культурних засобів: статево-рольових стереотипів, статево-рольових ролей і норм. Становлення статево-рольової ідентичності індивіда не обумовлено прямо й безпосередньо наявністю соціальних стереотипів, уявлень і очікувань. Вони повинні стати засобами усвідомлення власної статевої (біологічної) приналежності й прийняття статево-рольової ролі. Статево-рольова ідентичність є психологічним механізмом усвідомлення статево-рольових ролей. Звідси маскуліність і фемінність виступають як провідні

елементи (параметри) статево-рольової ідентичності особистості. Статево-рольової ідентичності, як прийняття власної статевої належності та її константності, дитина набуває у старшому дошкільному віці. У набутті первинної гендерної ідентичності велику роль відіграють стереотипи соціального середовища, які спрямовують дітей на статево-рольові відносини.

Гендерна соціалізація сприяє формуванню статево-рольових відносин, тобто формуванню психологічних характеристик, що відповідають гендерним ролям. Статево-рольові ролі мають надзвичайно велике значення для нормальної соціалізації особистості, ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі та з нормативами поведінки, характерної для представників цієї статі. Статево-рольові ролі пов'язані з гендерною ідентичністю особистості.

Велике значення для формування статево-рольових відносин старших дошкільників має дошкільний навчальний заклад. Виходячи з того, що статево-рольова освіта в закладах дошкільної освіти України знаходиться на початковому етапі розвитку, і в зв'язку з цим не має достатньої кількості методичного матеріалу, який би допомагав вихователям в їх роботі, ми поставили за мету розробити програму з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

1.3. Творчі ігри як засіб формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку

Центральне місце в дошкільному дитинстві в процесі формування статево-рольових відносин займає творча гра. Як стверджує Д. Ельконін «на основі взаємно суперечливих тенденцій дитини до самостійності й до спільного життя з дорослими, зароджується новий тип діяльності - гра, в якій дитина бере на себе роль дорослого і, відтворюючи його життя, діяльність і ставлення до інших людей, тим самим живе з ним спільним життям. Через зміст гри дитина долучається до життя дорослих» [94, с. 7-8].

Гра - активна форма пізнання навколишньої дійсності. Різноманітність форм її проведення вводить дитину в коло реальних життєвих явищ. Дитина

пізнає якості та властивості предметів, їх призначення, способи використання, засвоює зв'язки і взаємостосунки між людьми, правила і норми поведінки, пізнає саму себе. Дошкільник через гру має можливість відкрити для себе свою стать (фізичну, соціальну, поведінкову, рольову та ін.), придбати статево-рольовий досвід і в підсумку сформувані стійкий, позитивний образ "Я - хлопчик" чи "Я - дівчинка" [63, с. 12].

У грі здійснюється практичне і дієве освоєння раніше одержаних знань. Інтерес дитини до тієї чи іншої гри поступово вичерпується в міру засвоєння знань і умінь, тому гра розвивається, з'являються нові сюжети, ролі. У процесі рольової гри діти засвоюють соціально прийнятні норми статевої поведінки й відповідні їхній статі ціннісні орієнтації, апелюють до цих понять [26, с. 2].

Гра - діяльність свідомо і цілеспрямована. Чим менша дитина, тим більший наслідувальний характер мають ігрові дії. Поступово рівень усвідомлення у ході гри зростає. Щоб досягти мети, дитина відбирає необхідні засоби, здійснює певні дії та вчинки, вступає у різноманітні стосунки з товаришами. Діти домовляються про тему і зміст гри, розподіляють ролі, планують свою діяльність. Усе це свідчить про її цілеспрямованість, свідомий характер [81, с. 70].

Гра - це вільна, самостійна діяльність, що здійснюється за особливою ініціативою дитини, де значною мірою реалізується бажання виявити свій задум, по-своєму діяти, відтворювати реальне життя. Вона є своєрідним проявом їх самодіяльності. Самодіяльний характер ігрової діяльності дітей полягає в тому, що вони відтворюють ті чи інші явища, дії, взаємовідносини активно і безпосередньо. Своєрідність обумовлена особливостями сприйняття дітей, розуміння та осмислення ними тих чи інших фактів, явищ, зв'язків, наявності або відсутності досвіду і безпосередністю почуттів. Воля і самостійність дитини виявляється у виборі гри чи її змісту; у добровільності об'єднання з кимось для гри; у вільному входженні в гру і виході з неї.

Особливе місце у формуванні статево-рольових відносин у дошкільників займають ігри, які створюються самими дітьми, - їх називають творчими або

сюжетно-рольовими. Творча гра найбільш повно формує особистість дитини, тому є важливим засобом у формуванні статево-рольових відносин. На думку психолога Д. Ельконіна рольова, або так звана творча, гра дітей дошкільного віку в розвиненому вигляді являє діяльність, в якій діти беруть на себе ролі (функції) дорослих і в узагальненій формі в спеціально створюваних ігрових умовах відтворюють діяльність дорослих і стосунків між ними. Психолог зазначає, що для цих умов характерне використання різноманітних ігрових предметів, що заміщають справжні предмети діяльності дорослих [93, с. 43].

Одна з особливостей творчої гри - наявність творчої основи, вона пов'язана з ініціативою, вигадкою, кмітливістю. Творчий елемент завжди глибоко індивідуалізований, він є носієм індивідуальності кожного гравця, тому важливо при формуванні статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку, враховувати індивідуальність кожної дитини. Важлива риса творчої гри - її емоційна насиченість. Більшість сучасних дослідників (М. Короткова [43], Н. Михайленко [65] та ін.) відзначають силу і природність почуттів, які переживає дитина і які пов'язані з ролями, що виконують діти: турбота, ніжність "матері", відповідальність "лікаря", справедливість "вихователя", тощо.

У колективних іграх виявляється дружба, товариськість, взаємна відповідальність. Спілкування хлопчиків і дівчаток у 5-6 років має особливий характер: з одного боку, це спілкування з приводу гри, в якій ролі розподілені відповідно до статі, з іншого - це безпосереднє спілкування з однолітками. У старшому дошкільному віці продовжує розвиватись самосвідомість, яка характеризує дитину як хлопчика або дівчинку. Це виявляється, перш за все, в іграх дітей, в яких вони наслідують соціальні ролі дорослих. В іграх діти цілеспрямовано відшліфовують, можливі для чоловічої і жіночої ролей, форми відповідної поведінки. У рольових іграх хлопчики беруть на себе ролі тат, представників різних чоловічих професій, солдатів; дівчатка - мам, лікаря, виховательки тощо [43, с. 84-87].

Отже, гра - справжня соціальна практика дитини, її реальне життя в суспільстві однолітків, тому такою актуальною для дошкільної освіти є проблема використання гри з метою формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Гра для дошкільників – захоплююче заняття, разом з тим вона є найважливішим засобом формування статево-рольових відносин, але це відбувається тоді, коли гра включається в організований педагогічний процес. Включаючи гру в педагогічний процес, вихователь вчить грати, створювати за словами А. Макаренка, «хорошу гру» [57, с. 183]. Отже, вихователь повинен впливати на хід творчої гри, керувати нею.

Керівництво творчими іграми у процесі формування статево-рольових відносин - одне з актуальних питань статево-рольового виховання дітей старшого дошкільного віку. Педагог не може заздалегідь передбачити, що придумують діти і як вони будуть вести себе під час гри, проте це не означає, що роль вихователя у творчій грі менш активна, ніж на заняттях або в іграх з правилами. Своєрідність дитячої діяльності вимагає і своєрідних прийомів управління.

Склалися різні підходи до керівництва творчими іграми дітей. Один із них представлений у працях Р. Жуковської [27], Д. Меджерницької [62] і включає наступні компоненти:

- збагачення змісту ігор;
- збагачення життєвого досвіду дітей, поповнення їх знань;
- своєчасна зміна розвивального ігрового середовища;
- активізація спілкування дорослого з дітьми в процесі їх гри, що спрямована на спонукання і самостійне застосування дітьми нових способів рішення ігрових завдань, на відображення в грі нових сторін життя;
- вміння підтримувати ініціативу, бажання дітей організувати гру з власної ініціативи.

Слід виділити основні вміння, якими має володіти вихователь, здійснюючи керівництво іграми, спрямованими на формування статево-рольових відносин старших дошкільників:

- аналітичні - вміння аналізувати і діагностувати рівень сформованості статево-рольових відносин у дітей (необхідно аналізувати і діагностувати групу дітей в цілому і кожен дитину окремо);

- проєктувальні (конструктивні) - вміння проєктувати рівень вияву статево-рольових ролей, якої б вихователь бажав би досягнути як для колективу в цілому, так і для окремих дітей в процесі формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку;

- організаторські та комунікативні - вміння організувати дітей, прищеплювати інтерес до дитячої гри, включатись самому у гру.

Завданням вихователя є збагачення змісту ігор направлених на формування статево-рольових відносин у дітей, створення умов для їх розгортання. У процесі гри вихователь організовує з дітьми спілкування, направлене на формування статево-рольових відносин у дітей. Роль вихователя в грі буває різною: він може бути прямим учасником гри, радником, помічником і т.д., але у всіх випадках вихователь, уважно ставлячись до задумів і прагнень дітей, не повинен пригнічувати їх ініціативу і самостійність. Ігри дають можливість організувати більш широкі соціальні відносини між дошкільниками, дошкільником і вихователем. У процесі спілкування відбувається засвоєння реальних правил статево-рольової поведінки, моральних норм і взаємин статей; формується уявлення дітей про статево-рольові ролі, про внутрішньосімейні відносини.

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити наступний висновок: у старшому дошкільному віці продовжує розвиватись самосвідомість, яка характеризує дитину як хлопчика або дівчинку. Це виявляється, перш за все, в творчих іграх дітей, в яких вони наслідують соціальні ролі дорослих. Творча гра найбільш повно формує особистість дитини, тому є важливим засобом формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Дошкільний навчальний заклад, реалізуючи процес формування статево-рольових відносин дошкільників, покликаний забезпечити повноту і цілісність соціально-педагогічного і культурно-освітнього середовища, в якому дитина,

живучи і розвиваючись, мала би можливість через творчі ігри відкрити для себе власну стать (фізичну, соціальну, поведінкову, рольову та ін.), придбати статево-рольово-рольовий досвід і в підсумку сформуванню стійкий, позитивний образ "Я - хлопчик" чи "Я - дівчинка". Зміст роботи вихователя з керівництва творчою грою спрямований на поступове ускладнення способів рішення ігрових завдань, розвитку сюжету, взаємовідносин дітей.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи матеріали проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Статево-рольові відносини – це відносини між особистостями, що виникають внаслідок їх приналежності до різних статей.

2. Формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх виступає як складова педагогічного процесу. Вивчення форм, методів, засобів її практичної реалізації як педагогічної мети дедалі більше привертають увагу науковців.

3. Реалії сьогодення в педагогічній науці все більше закріплюють розуміння того, що формування статево-рольових відносин, є не тільки турботою сім'ї, а і закладів дошкільної освіти.

4. Статево-рольова ідентичність, статево-рольова соціалізація, статево-рольові ролі, стереотипи поведінки є основними чинниками формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

5. Статево-рольові відносини у старших дошкільників формуються через ігри. Творча гра найбільш повно формує особистість дитини, тому є важливим засобом формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

6. Завданням вихователя є збагачення змісту ігор направлених на формування статево-рольових відносин у дітей, створення умов для їх розгортання.

Отже, дошкільний вік є найбільш сприятливим і важливим для формування статево-рольових відносин. Дана проблема не повинна лишатися

поза увагою педагогів, що і стало предметом нашої експериментальної роботи. Перед педагогами закладів дошкільної освіти стоїть завдання: сформувати у дітей старшого дошкільного віку здатність усвідомлювати себе представниками відповідної статі; навчити їх поводитися певним чином, тобто засвоїти чоловічі чи жіночі ролі; набуття культури взаємин статей; опанування морально-статевих норм, що стануть їхніми внутрішніми переконаннями.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВИХ ВІДНОСИН У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ТВОРЧИХ ІГРАХ

2.1. Діагностика рівнів статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку (констатувальний експеримент)

Ми розробили методику експерименту, яка включала в себе три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

До проведення експерименту були залучені діти старших груп ЗДО №18 "Барвінок" та діти старших груп ЗДО № 5 «Пізнайко» міста Луцька Волинської області.

Таблиця 2.1

Дошкільні навчальні заклади залучені до експерименту

Заклади дошкільної освіти			
«Барвінок»		«Пізнайко»	
ЕГ-1	КГ-1	ЕГ-2	КГ-2

Констатувальний експеримент був спрямований на виявлення рівнів сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Діагностика рівнів сформованості статево-рольових відносин проводилася на основі взятих критеріїв: когнітивного, емоційно-оцінювального та поведінкового.

На основі даних критеріїв було визначено рівні сформованості статево-рольових відносин у старших дошкільників: високий, середній та низький.

Високий рівень - діти орієнтуються в ознаках своєї статево-рольової ідентичності, знають основні відмінності своєї і протилежної статі; усвідомлюють незмінність своєї статевої належності з віком; мають умотивовану потребу в спілкуванні, товаришуванні, дружбі; їм характерні моральність поведінки; активність у міжстатевому спілкуванні; попередження і вирішення конфліктних ситуацій (41-51 балів).

Середній рівень - діти з таким рівнем мають елементарне уявлення про статево двоїстість природи, про свою статево належність; мають поняття про основні відмінності своєї та протилежної статі; знають морально-етичні норми спілкування з особами ідентичної та протилежної статі. Проте, теоретичні знання на практиці застосовують за підказкою дорослого; їм характерне ситуативне сприймання цінності іншої людини, як представника протилежної статі (29-40 балів).

Низький рівень - діти дуже слабо орієнтуються в ознаках своєї статевої належності; не знають основні відмінності своєї і протилежної статі; допускають зворотність своєї статевої належності; недостатньо розуміють морально-етичні норми спілкування з особами ідентичної та протилежної статі; характеризуються невмінням орієнтуватися у статево-рольово-рольових стандартах (17-28 балів).

У ході дослідницько-експериментальної роботи спочатку з'ясувався рівень сформованості статево-рольових відносин за кожним критерієм, а потім визначався її загальний рівень. З цією метою для з'ясування кожного критерію були обрані завдання, що пропонувалися всім означеним групам дітей (як експериментальним, так і контрольним).

Когнітивний, емоційно-оцінювальний і поведінковий критерії визначалися за однією методикою (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2.

Діагностичний комплекс, спрямований на виявлення рівнів сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку

№ п/п	Критерії	Діагностична методика
1.	Когнітивний	«Малюнок людини»
2.	Емоційно-оцінювальний	«Індивідуальна бесіда з дітьми»
3.	Поведінковий	«Спостереження за творчою грою дітей»

Зупинимось детальніше на кожній діагностичній методиці і результатах її виконання за кожним критерієм.

Метою діагностичної методики «Малюнок людини» У. Маховер є виявлення ступеня прояву статево-рольової ідентичності (ототожнення себе із представниками певної статі). «Малюнок людини» - це одна з найбільш використовуваних діагностичних методик. Ми використали її для виявлення ступеня прояву статево-рольової ідентичності дитини, оскільки статево-рольова ідентичність є провідним механізмом у статево-рольових відносинах дошкільників. Тестування проводилося індивідуально.

Матеріал. Аркуш білого паперу стандартного формату А4 (21х30 см.) і один простий олівець. Олівець - обов'язково м'який, краще марки М або 2М.

Інструкція. Дітям було запропоновано намалювати людину у весь зріст.

Якщо дитина ставила уточнюючі запитання («Чоловіка або жінку?», «Хлопчика або дівчинку?», «Можна намалювати принцесу?», «А можна, щоб він був у капелюсі?» і т.п.), то їй відповідали: «Малюй так, як ти хочеш». Якщо ж питання суперечили інструкції, то її частково повторювали. Так, на запитання: «А можна намалювати тільки обличчя?», - відповідали: «Ні, намалюй людину у весь зріст». Якщо дитина говорила: «Я намалюю роботу людини», то їй відповідали: «Ні, намалюй, будь ласка, людину».

Як наголошує А.Л. Венгер: «...у тому разі коли дитина малюючи, порушує інструкцію (наприклад, зображує тільки обличчя або роботу замість людини), але не задає при цьому жодних запитань, то вихователь повинен утримуватися від зауважень і не нагадувати інструкцію до кінця завершення малюнка. По закінченню роботи повторюють завдання: «А тепер все-таки намалюй людину у весь зріст». Необхідно попросити зробити повторний малюнок і в тому випадку, коли перший вийшов схематичним («паличковий чоловічок») або шаблонно карикатурним» [11, с. 10].

Обробка й інтерпретація результатів.

При обробці «Малюнка людини» враховувалися наступні положення інтерпретації.

1. Успішна інтерпретація малюнка базувалася на гіпотезі, що намальована фігура настільки ж тісно пов'язана з індивідом, який виконував малюнок, як і його хода, почерк та ін.

2. Малюнок людини є відображенням «Я - концепції», містить несвідому проєкцію образу тіла. «Образ тіла - це уява людини про саму себе. Ідеальне «Я» - це уява людини про те, яка вона є і якою прагне бути» [79, с. 71].

Після завершення малювання проводилась додаткова бесіда з кожним дошкільником, у ході якої уточнювалися деталі малюнка, особливості зображення, що саме за людиною намальована, якого вона віку, якої статі (якщо не було ясно це з малюнка), який у неї характер, у що одягнена і т. ін. Потім визначали збігається чи ні стать автора малюнка зі статтю намальованої людини. Зображення фігури людини своєї статі, говорить про сформованість і прийняття дитиною своєї статево-рольової ролі.

Наявність додаткових деталей, таких як: кольорове розфарбовування малюнка, прикраси на людині свідчать про позитивне ставлення дошкільника до персонажу, тобто до себе як хлопчика або дівчинки; неповнота малюнка, відсутність необхідних деталей вказує на негативне або навіть конфліктне відношення до себе як хлопчика або дівчинки; розміщення малюнка внизу аркуша може свідчити про депресивність хлопчика або дівчинки, наявність в уяві неповноцінності своєї власної статі.

Високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності у дитини старшого дошкільного віку спостерігається, якщо в його малюнку прослідковуються різні ознаки статі людини:

- основні ознаки статі (чоловік - позначення пахової області, мускулатура, плечі; жінка - груди, талія, стегна, плечі);

- додаткові ознаки мужності/жіночності (у чоловіка - вуса, коротке волосся, борода й ін.; у жінки - довге й розпущене волосся, кіски, пишна зачіска, довгі вії й ін.);

- традиційний чоловічий/жіночий одяг (чоловік - штани, шорти, краватка, черевики; жінка - плаття, спідниці, туфлі, рюшечки, волани й ін.);

- аксесуари, асоційовані з певною статтю (чоловік - тростина, сигарета, капелюх, автомобіль, велосипед, різні інструменти й ін.; жінка - прикраси, серги, намисто, бантики, корона, сумка, косметика).

Про середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності дошкільника свідчить бідність відображення на малюнку основних статевих ознак. Ступінь наявних ознак статі проявляється в неяскравій, стилізованій формі. Це може говорити про недостатнє прийняття дошкільником своєї статево-рольової ідентичності.

Відсутність на малюнку ознак, що визначають стать персонажу, свідчить про низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності дошкільника. Наприклад, малюється людина з паличок або ж зображений тільки контур фігури людини без будь-яких ознак статі [79, с. 74 - 76].

Кожна деталь малюнка та відповідь на запитання додаткової бесіди оцінювалися за 3-х бальною системою (3 бали – високий рівень прояву статево-рольової ідентичності у дошкільника, 2 бали – середній та 1 бал – низький рівень прояву статево-рольової ідентичності дошкільника).

Аналіз малюнків дітей експериментальних та контрольних груп дозволив підрахувати бали та визначити ступінь прояву статево-рольової ідентичності у старших дошкільників (додатки А-1, А-2, А-3, А-4.).

У 6 дітей (24 %) ЕГ-1, у 5 дітей (20 %) ЕГ-2, у 7 дітей (28 %) КГ-1 та у 4 дітей (16 %) КГ-2 високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності. На малюнках Ані П., Саші Н., Ніни Д., Жені В., Колі І., Саші Х (ЕГ-1); Петі О., Саміри Н., Стаса З., Колі Т., Кирила У. (ЕГ-2); Колі Ф., Олега І., Ксюши С., Анжели З., Дениса Б., Галі Ю., Саші З. (КГ-1); Зіни С., Томи З., Захара П. та Льоні З (КГ-2) представлені основні та додаткові ознаки статі. Відповідно статі намальований одяг та аксесуари.

Середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності виявлено у 13 дітей (52 %) ЕГ-1, у 15 дітей (60 %) ЕГ-2, у 12 дітей (48 %) КГ-1 та у 16 дітей (64 %) КГ-2. У їхніх малюнках проявлялися статеві ознаки, проте не досить чітко. Наприклад, Петя І., Рома Г., Галя І., Юра К., Тарас Л. (ЕГ-1); Зоя М.,

Вітя Л., Галя Ф., Гриша С., Віка П. (ЕГ-2); Катя Н., Кирил А., Оля Л., Кіра С, Коля Д (КГ-1); Юра Я., Олег Ш., Маша Л., Лариса Ф., Ростік Б. та Юля О. (КГ-2) при зображенні людини жіночої статі намалювали плаття у вигляді трикутника, звичайними вертикальними штрихами вони намалювали волосся. Зіна М., Толя П., Даша Б., Вітя О., Толя С. (ЕГ-1); Галя М., Толя І., Влад П., Катя М., Шура З. (ЕГ-2); Зоя О., Світа Р., Петрик Д., Боря Х., Юра Я. (КГ-1); Світлана Ю., Маша Я., Аня К., Коля Т., Женя Г., Неля С., Саша В. (КГ-2) не зображували додаткові ознаки мужності та аксесуари асоційовані з певною статтю.

Аналіз малюнків старших дошкільників експериментальних та контрольних груп показав, що низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності виявлено у 6 дітей (24 %) ЕГ-1, у 5 дітей (20 %) ЕГ-2, у 6 дітей (24 %) КГ-1 та у 5 дітей (20 %) КГ-2. Вітя М., Боря З., Уля З. (ЕГ-1); Віталій С., Ніна Б., Зіна О. (ЕГ-2); Андрій П., Владик Т., Заріна Г., Саша В. (КГ-1); Антон З., Вітя Б., Поліна Д. та Федя Н. (КГ-2) намалювали людину з паличок, кіл і прямокутників. Образ чоловіка й жінки ними на малюнках не виражений. Оля П., Максим Ш., Антон Л. (ЕГ-1); Денис П., Юра Д. (ЕГ-2); Антон П., Крістіна П. (КГ-2) зобразили людину протилежну своїй статі, що також говорить про недостатню статево-рольову ідентичність, тобто недостатньо чітке й однозначне сприйняття своєї статі, або ж надмірний інтерес до протилежної статі.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості когнітивного критерію статево-рольових відносин наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості когнітивного критерію статево-рольових відносин

Рівні сформованості когнітивного критерію	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	24	20	28	16
Середній	52	60	48	64
Низький	24	20	24	20

На діаграмі 2.1. представлені порівняльні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин (за когнітивним критерієм) у дітей старшого дошкільного віку як експериментальних, так і контрольних груп.

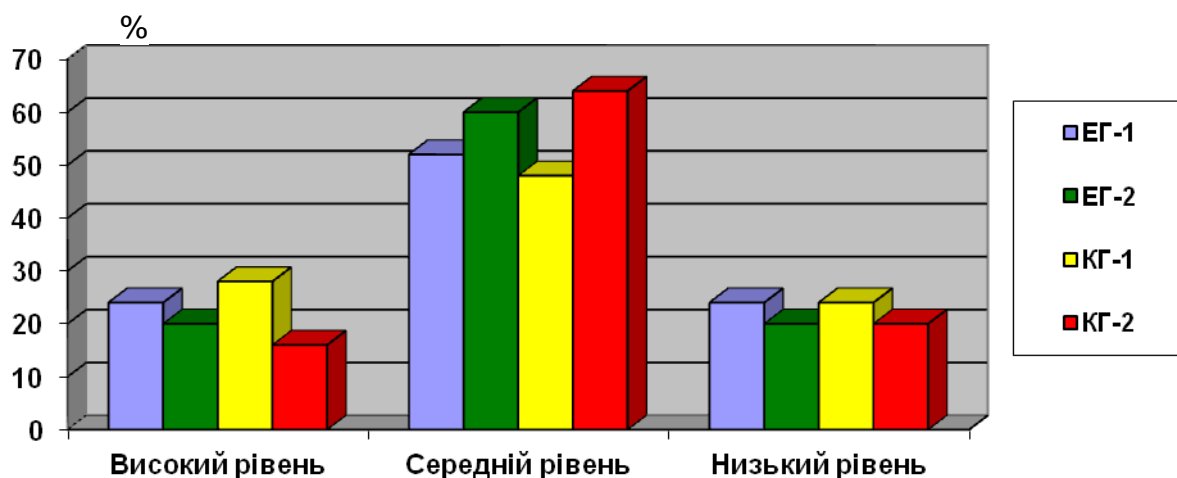

Рис. 2.1. Порівняльні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку як експериментальних, так і контрольних груп (когнітивний критерій)

Як бачимо із результатів, поданих у таблиці 2.3. і діаграмі (рис. 2.1.) не всі діти старшого дошкільного віку, як експериментальних, так і контрольних груп, усвідомлюють свою статеву належність і незворотність статі, мають уяву про себе як представника певної статі, у них досить низький рівень сформованості статево-рольових відносин за когнітивним критерієм.

Діагностування рівнів сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин проводилося шляхом використання індивідуальної бесіди з дітьми старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп. Для індивідуальної бесіди з кожною дитиною були запропоновані наступні запитання (Є. Каган, І. Шелухіна):

1. Чому тебе назвали саме таким ім'ям, що воно означає?
2. Як звати твоїх рідних: маму, тата, бабусю, дідуса?
3. Які імена хлопчиків (дівчаток) ти знаєш?
4. Чи різняться обов'язки чоловіків і жінок у сім'ї?
5. Які обов'язки у мами в сім'ї?

6. Які обов'язки у тата в сім'ї?
7. Які обов'язки у тебе вдома?
8. Які ти знаєш чоловічі професії, а які - жіночі?
9. Які професії властиві і чоловікам і жінкам?
10. Які риси характеру притаманні чоловікам, а які - жінкам?
11. Чим, на твою думку, відрізняється хлопчик від дівчинки?
12. Чи подобається тобі бути дівчинкою? Чому?
13. Чи подобається тобі бути хлопчиком? Чому?
14. Чи може хлопчик стати дівчинкою, а дівчинка хлопчиком?
15. Назви, які ти знаєш ігри для хлопчиків, а які - для дівчаток.
16. Який одяг, на твою думку, повинні носити хлопчики, а - дівчатка?
17. «Джентльмени» та «леді» - хто вони?

Кожне запитання оцінювалося за 3-х бальною системою.

Прослухавши відповіді дошкільників (як експериментальних, так і контрольних груп) на поставлені запитання вихователі склали протоколи результатів опитування (додатки Б-1, Б-2, Б-3, Б-4) та проаналізували їх результати.

Із 100 (100 %) опитаних дошкільників як експериментальних, так і контрольних груп у 25 (25 %) дітей виявлений високий рівень сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин, про що свідчать їхні знання й розуміння незворотності своєї і протилежної статі; у них емоційно позитивне відношення до себе; вони знають про статево-рольово-рольові функції чоловіка й жінки в родині; мають уяву про відмінності хлопчиків і дівчаток і особливості їх статево-рольово-рольової поведінки, а також мають уяву про соціальний статус чоловіка й жінки.

У 24 % дітей ЕГ-1, у 20 % дітей ЕГ-2, у 28 % дітей КГ-1 та у 16 % дітей КГ-2 високий рівень сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм, а саме: у Ані П., Саші Н., Ніни Д., Жені В., Колі І., Саші Х. (ЕГ-1); Галі М., Петі О., Саміри Н., Галі Ф., Стаса З., Колі Т., Кирила У.

(ЕГ-2); Колі Ф., Олега І., Ксюши С., Свети Р., Анжели З., Дениса Б, Галі Ю., Саші З. (КГ-1); Зіни С., Томи З., Захара П., Льоні З. (КГ-2).

Показники у знаннях Саші Н., Жені В. (ЕГ-1); Петі О., Кирила У. (ЕГ-2); Колі Ф., Олега І., Анжели З. (КГ-1) досить сильно відрізнялися від знань інших дітей. Вони називали обов'язки чоловіків і жінок у родині, жіночі та чоловічі професії, риси характеру притаманні чоловікам і жінкам, істотні відмітні ознаки хлопчика від дівчинки та їх поведінку, який одяг носять хлопчики, а який дівчатка. Пояснювали свої відповіді, приводили приклади власних спостережень за своїми рідними, друзями. Однак у них теж були проблеми з відповідями на деякі запитання. Так всі вони на запитання: «Які обов'язки у тебе вдома?», - відповіли: «Ходити в дитячий садок». Анжела З. (КГ-1) відповіла чому назвали її саме таким ім'ям (в честь бабусі), однак не зуміла пояснити що означає її ім'я. Женя В. (ЕГ-1) та Коля Ф. (КГ-1) не змогли назвати імен своїх дідусів.

Аня П., Ніна Д., Коля І., Саша Х. (ЕГ-1); Галя М., Галя Ф., Стас З. (ЕГ-2); Света Р., Галя Ю., Саша З. (КГ-1); Зіна С., Тома З. (КГ-2) маючи високий рівень сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм не зуміли чітко пояснити хто такі - «джентельмени», а хто - «леді». На запитання: «Які обов'язки у тебе вдома?», - відповіли, що не мають таких обов'язків. Аня П., Ніна Д. (ЕГ-1); Галя М., Стас З. (ЕГ-2); Ксюша С., Света Р., (КГ-1); Захар П., Льоня З. (КГ-2) не змогли пояснити, що означають їх імена. Коля Т., Денис Б., Саша З., Зіна С., Тома З. не назвали імен бабусь та дідусів. Саміра Н., Галя Ф. (ЕГ-2) та Галя Ю. (КГ-1) на запитання: «Які ти знаєш ігри для хлопчиків, а які для дівчаток?» та «Який одяг, на твою думку, повинні носити хлопчики, а який дівчатка?», - давали не досить чіткі відповіді, потрібно було давати їм додаткові запитання.

Відповіді дітей з високим рівнем сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм були цікавими та оригінальними. Так, Галя Ф. (ЕГ-2) звернула нашу увагу на те, що, незважаючи на її коротку стрижку, вона – дівчинка: «Я ношу плаття, у мене є багато

шпильок, косметики й усяких прикрас». Аня П. (ЕГ-1) наполягала на тому, що роль вихователя в родині повинна належати винятково татові: «Мене виховує тато, а мамі потрібно дивитися за сестричкою, а коли та підросте, тато буде виховувати нас обох, і ми разом будемо любити маму і в усьому їй допомагати». Так само, вона сказала, що «у дівчаток і хлопчиків різне те, що знаходиться в трусиках». Ксюша С. (КГ-1) у своїй відповіді на запитання: «Чим, на твою думку, відрізняється хлопчик від дівчинки?», - перелічила багато деталей, властивих дівчаткам: гарні зачіски, вони носять прикраси, гарні черевички, говорять тихо, їх люблять хлопчики, у них є жіноча косметика, дівчатка ніжніші та слухняніші ніж хлопчики. Зіна С. (КГ-2) розповіла, що саме дівчатка, коли виростають, ходять вагітні, родять дітей і доглядають за ними, годують їх грудьми, а хлопчики ходять і купують своїм дітям памперси. Саша Н. (ЕГ-1) сказав: «Я – майбутній чоловік, у мене буде дружина й багато дітей», наголосив, що уже знає, хто буде його дружиною, і де буде його весілля. Кирил У. (ЕГ-2) у своїх відповідях був не багатослівний, однак, він чітко знає, що хлопчики й дівчатка відрізняються як фізично, так і своєю поведінкою й рисами характеру. Називаючи чоловічі й жіночі професії, діти уточнювали, що чоловіки повинні працювати на важкій роботі, тому що вони сильні, а жінки повинні виконувати більш легку роботу, тому що вони дуже ніжні.

Із усіх опитаних дошкільників як експериментальних, так і контрольних груп, у 54 (54 %) дітей виявлений середній рівень сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм. Ці діти знають, що стать незворотна, тобто не можна із хлопчика перетворитися в дівчинку і навпаки; мають знання про те, як поведуться хлопчики й дівчатка і називають деякі їхні відмінні ознаки (одяг, деякі риси характеру); називають деякі функції чоловіка й жінки в родині.

У 52 % дітей ЕГ-1, у 52 % дітей ЕГ-2, у 44 % дітей КГ-1 та у 68 % дітей КГ-2 середній рівень сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм, а саме: у Петі І., Толі П., Галі І., Зіни М., Даші Б., Роми Г., Юри К., Тараса Л., Віті О., Зої Р., Толі С., Кирила Т., Лілі Ф. (ЕГ-1);

Толі І., Зої М., Віті Л., Влада П., Лілі П., Каті М., Гриші С., Андрія У., Шури З., Віки П., Даші З., Лариси М., Кирила О. (ЕГ-2); Каті Н., Зої О., Кирила А., Нелі З., Петрика Д., Олі Л., Толі Р., Борі Х., Кіри С., Юри Я., Колі Д. (КГ-1); Світлани Ю., Юри Я., Маши Я., Віті Б., Олега Ш., Ані К., Колі Т., Маши Л., Жені Г., Кирила О., Лариси Ф., Нелі С., Олі М., Ростіка Б., Саші В., Толі Ю. та Юлі О. (КГ-2).

Петя І., Зіна М., Рома Г. (ЕГ-1); Толя І., Ліля П., Андрій У., Лариса М., Кирил О. (ЕГ-2); Світлана Ю., Юра Я., Маша Я., Лариса Ф., Саша В. (КГ-2) на запитання: «Чи різняться обов'язки чоловіків і жінок у сім'ї?», - чітко відповіли, що різняться. Рома Г., Ліля П., Андрій У., Кирил О., Світлана Ю. та Лариса Ф. назвали досить повно функції й обов'язки тата у родині - працює, приносить гроші, ремонтує все вдома, будує, носить важке з магазину та базару, допомагає мамі й ін. На запитання: «Які обов'язки у мами в сім'ї?», - чітко відповіла лише Зіна М. (ЕГ-1): мама готує їсти, пере, прасує, прибирає, відводить і забирає її з дитячого садочка, заплітає кіски, а також допомагає татові. Інші діти не змогли повністю перерахувати обов'язки тата і мами в сім'ї.

Слід наголосити на тому, що на запитання: «Які обов'язки у тебе вдома?», - майже всі діти з середнім рівнем сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм відповіли, що у них немає обов'язків вдома. Лише 10 дітей перерахували свої обов'язки. Так: Зіна М. (ЕГ-1) та Юля О. (КГ-2) сказали, що вони слідкують за порядком у своїй кімнаті; Зоя М. (ЕГ-2) – мие після себе тарілочку і чашечку; Шура З. (ЕГ-2) - поливає квіти; Оля Л. годує попугайчика. Вітя О. (ЕГ-1), Толя Р. (КГ-1) та Юра Я. (КГ-2) - виносять сміття кожен день, а Вітя Б. і Толя Ю. (КГ-2) чистять клітку хомячка і насипають йому корм.

Змогли детально назвати чоловічі і жіночі професії Зіна М., Даша Б., Рома Г., Юра К (ЕГ-1); Ліля П., Катя М., Андрій У. (ЕГ-2); Катя Н., Неля З., Оля Л. (КГ-1); Аня К., Коля Т., Маша Л., Кирил О., Лариса Ф., Неля С. (КГ-2), проте всі вони путалися з відповіддю на запитання: «Які професії властиві і чоловікам і жінкам?».

Із 100 (100 %) опитаних дітей у 21 (21 %) дитини виявлений низький рівень сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм. У дітей спостерігається нестійкість статі, її зворотність, тобто, діти допускають можливість перетворення в хлопчика або дівчинку; спостерігається нестійке емоційне відношення до себе; відсутність уявлення про свої майбутні соціальні функції в родині й суспільстві; відсутні знання про особливості поведінки дівчаток і хлопчиків та їх зовнішні відмінні ознаки.

У 24 % дітей ЕГ-1, у 20 % дітей ЕГ-2, у 24 % дітей КГ-1 та у 16 % дітей КГ-2 низький рівень сформованості статево-рольових відносин за емоційно-оцінювальним критерієм, а саме: у Віті М., Олі П., Борі З., Улі З., Максима Ш, Антона Л. (ЕГ-1); Дениса П., Віталія С., Ніни Б., Юри Д., Зіни О. (ЕГ-2); Антона П., Владика Т., Андрія П., Заріни Г., Крістіни П., Саши В. (КГ-1); Антона З., Даши С., Поліни Д. та Феді Н. (КГ-2). Діти вагалися з відповіддю на запитання: «Чим відрізняється хлопчик від дівчинки?». Їм потрібно було уточнювати запитання: «А чи однаково одягаються хлопчики й дівчатка?», «Однакові чи різні в них зачіски?» і т.п. Не змогли діти назвати: чоловічі та жіночі професії та які професії властиві і чоловікам і жінкам; які риси притаманні чоловікам, а які жінкам. Жодна дитина з низьким рівнем сформованості статево-рольових відносин не дала відповідь на запитання: «Джентельмени та леді – хто вони?». В основному всі діти на поставлене запитання відповідали: «Не знаю».

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин

Рівні сформованості емоційно-оцінювального критерію	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2

Високий	24	28	32	16
Середній	52	52	44	68
Низький	24	20	24	16

На діаграмі 2.2. представлені порівняльні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку як експериментальних, так і контрольних груп (емоційно-оцінювальний критерій).

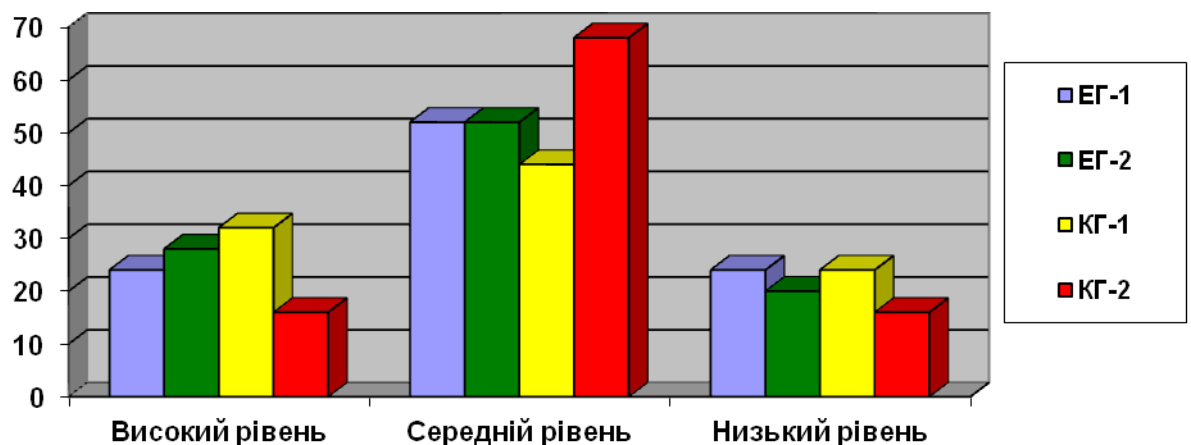

Рис. 2.2. Порівняльні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку як експериментальних, так і контрольних груп (емоційно-оцінювальний критерій)

Діагностика рівнів сформованості статево-рольових відносин на основі емоційно-оцінювального критерію (таб. 2.4. і рис. 2.2.) показала, що більшість дошкільників як експериментальних, так і контрольних груп мають низькі показники у знаннях: про зайнятість чоловіка й жінки в родині; про професії властиві і чоловікам і жінкам, про відмінність дівчаток і хлопчиків, про риси характеру які притаманні чоловікам, а які жінкам, що означають їх імена, хто такі «Джентльмени», а хто «Леді».

При діагностиці рівнів сформованості статево-рольових відносин на основі поведінкового критерію використовувалося спостереження за творчою грою дітей. Метою спостереження було виявлення особливостей взаємодії хлопчиків і дівчаток у грі, переваг у виборі партнера по грі, особливостей статево-рольово-рольової поведінки дітей старшого дошкільного віку у грі.

У процесі спостереження нами відзначалися наступні моменти:

- з ким частіше грається дитина: із дітьми своєї статі чи протилежної;
- у які ігри грають хлопчики, а у які - дівчатка;
- які ролі бере на себе хлопчик в сюжетно-рольових іграх, а які ролі - обирає дівчинка;
- як поводяться діти під час гри.

Протокол спостереження за творчими іграми старших дошкільників ЕГ-1.

Дітям було запропоновано підійти до шафи і підібрати ті іграшки, які знадобляться їм у їхній грі, вибрати партнерів по грі та розподілити ролі між собою.

Ніна Д. запропонувала Зіні М. пограти у гру «Лікарня». До них приєдналися Аня П. та Ліля Ф. Дівчатка підійшли до шафи і вибрали: шприц, пластмасові пробірки, піпетки, термометр, фонендоскоп, набір медичних інструментів, таблетки, гірчичники, шафу для ліків, стільчики, стіл, два ліжка, набір посуду та дві ляльки. Саша Н. та Юра К. почувши, що дівчатка збираються грати в «Лікарню» попросили взяти їх у гру. Ліля Ф. відмовилась від їх участі, сказала, що не хоче гратися з хлопчиками. Між собою діти розподілили ролі наступним чином: Зіна М. – лікар, Ніна Д. – медична сестра (вона сказала, що не боїться робити уколи), Аня П. – кухар. Лілі Ф. запропонували бути шофером на «Швидкій допомозі». Дівчинка відмовилась, сказала, що це робота для хлопчика і вийшла з гри. Тоді дівчата вирішили взяти у гру Юру К. проте хлопчик не погодився вступати у гру з дівчатками без товариша – Сашу Н. Порадившись, діти взяли і Сашу Н., він буде санітаром, носитиме носилки з хворими, сказала Ніна Д. Саша Н. та Юра К. підійшли до шафи і взяли машину «Швидкої допомоги» та конструктор, щоб зробити носилки. Коли дівчатка підготували все для прийому хворих (розставили ліжечка, стіл, стільці, шафу для ліків, хлопчики на «Швидкій допомозі» привезли двох хворих – дві ляльки. Дівчатка почали їх лікувати: Зіна М. – слухала хворих, дивилася горло, виписувала ліки, Ніна Д. робила уколи, ставила гірчичники, термометр, а Аня П. годувала хворих. Між собою діти

спілкувалися дуже чемно, прислухалися до порад. Ніна Д., Саша Н. та Аня П. весь час пропонували щось нове у грі. Дівчаткам було цікаво, а от Юрі К. швидко набридло і він покинув гру.

У той же час Зоя Р., Галя І., Даша Б. та Максим Ш., (ЕГ-1) організували гру «Магазин». Підібрали в шафі усе необхідне для гри, приступили до вибору ролей. І Галя І. і Даша Б. хотіли бути продавцями, важити на вагах. Довго сперечалися дівчатка. Галя І. сказала, якщо вона не буде продавцем, то і грати з ними не буде. На що Даша Б. відповіла: «Добре, сьогодні ти будеш продавцем, а в наступний раз - я». Зої Р. дісталася роль директора магазину, а Максим Ш. захотів бути охоронцем. Даша Б. виконувала роль покупця. Однак їх гра супроводжувалася лише багаторазовим повтором тих самих дій: Зоя Р. сиділа в кабінеті і весь час розмовляла по телефону з мамою, Максим Ш. стояв біля дверей магазину і перевіряв сумки (робив він це грубо: викидав сумку, штовхався), Даша Б. купувала фрукти-муляжі, складала їх у сумку, відносила «додому» і знову приходила за покупками. Дітям швидко набридло і гра розпалася.

Тарас Л., Вітя О. та Кирил Т. організували гру «Шофер», яка полягала лише в тому, що хлопчики бігали з рулями по групі, дуже галасували та штовхали інших дітей. До хлопчиків підійшов Петя І. і сказав: «З рулями бігати не цікаво, давайте краще в перегони пограємо». Дана пропозиція сподобалася дітям. Будемо грати за правилами: не штовхатися, не кричати, кожен має їхати на своїй смузі – сказав Петя І. У свою гру вони взяли суддю (Толю С.). Однак гра швидко розпалася, бо кожен з дітей кричав, що він приїхав першим, а суддя неправильно судить.

Дуже цікаву і змістовну гру «Будівельники» придумали Толя П., Женя В., Рома Г., Коля І. та Саша Х. У шафі вони вибрали: конструктор, будівельні машини; інструменти: кельма, пензлі, відра, пилку, будівельні каски. Діти домовились, що будуватимуть триповерхову лікарню. Прорабом хлопчики вибрали Женю В., але наголосили, що він не тільки буде керівником, а і працюватиме разом з ними. Поки Рома Г. та Коля І. із конструктора зводили

лікарню, Толя П. та Саша Х. будували гараж для машин «Швидкої допомоги». Женя В. спочатку на машині підвозив цеглу (конструктор), а коли почали будувати другий поверх лікарні взяв кран. Діти діяли злагоджено, радилися один з одним, спокійно приймали нові рішення. Біля лікарні хлопчики вирішили посадити квітник. Женя В. запропонував взяти садівником Лілю Ф. (вона покинула гру «Лікарня», однак Толя П. заперечив, сказавши, що садівником можуть бути тільки чоловіки. Рома Г. його підтримав. Погодилися вони взяти Лілю Ф. тільки тоді, коли Саша Х. сказав, що його мама працює садівником у квітковому господарстві. Гра тривала довго, діти були задоволені.

Вітя М., Боря З., Антон Л., Уля З. та Оля П. сиділи окремо від дітей, не приймали участь ні в одній із ігор. На запитання вихователя, чому не граються з дітьми відповіли: «Що не знають як треба гратися, діти сваряться з ними і проганяють».

Вихователь на основі спостережень за творчими іграми старших дошкільників ЕГ-1: «Лікарня», «Магазин», «Шофер», «Будівельники» заповнив таблицю «Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку ЕГ-1 у творчій грі» (додаток В-1). Спостереження за творчою грою дошкільників ЕГ-1 показали, що у 7 (28 %) дітей виявлений високий рівень статево-рольових відносин; у 12 (48 %) – середній рівень і у 6 (24 %) – низький рівень статево-рольових відносин у творчій грі.

Протокол спостереження за творчими іграми старших дошкільників ЕГ-2.

Дітям також було запропоновано підійти до шафи і вибрати ті іграшки, які знадобляться їм у їхній грі. Діти почали домовлятися хто з ким буде гратися і у яку гру.

Саміра Н., Галя М. та Шура З. вирішили грати у гру «Моя родина». Взяли у шафі меблі, кухонний набір, газову плиту, пральну машину, праску та багато чого іншого. Дівчатка домовилися, що у родині буде тато, мама, два дідусі, дві бабусі, дві дочки та син. Діти позвали до себе у гру Ларису М. та Галю Ф. Усі дівчатка хотіли бути мамою. Дуже довго сперечалися і нарешті жіночі ролі розподілили так: Галя М. – мама, Шура З. і Лариса М. – дочки, Саміра Н. і Галя

Ф. – бабусі. Галя Ф. ніяк не хотіла бути бабусею, аж доки Галя М. не переконала її, що бабусею бути дуже почесно (бабусю усі слухають і тато і мама, діти; бабуся знає багато цікавих казок). Петя О. і Влад П. попросилися у гру на роль дідусів, Коля Т. на роль тата. Бути братиком діти запропонували Віталію С., на що він відповів: «Я не знаю як гратися, я не зумію». «Ти добре вмієш плакати», - сказав Коля Т., - от і будеш немовлям, лежатимеш в колясці і плакатимеш, коли тебе не будуть колисати». Віталій С. на таких умовах погодився виконувати роль братика. Нарешті діти розпочали гру. Ми звернули увагу на те, що Галя М., Саміра Н., Галя Ф., Петя О. і Коля Т. дуже чітко грали свої ролі. Галя М. знала, які обов'язки мами в сім'ї і виконувала їх: готувала їжу, прала, прасувала, прибирала, доглядала за дітьми, лагідно до всіх ставилася, про всіх піклувалася. Коля Т. виконував обов'язки тата: разом з дідусем (Петя О.) ремонтували поламаний телевізор, лагодили крани, вибивали доріжки. Коля Т. ходив на базар і в магазин, носив важкі речі. Саміра Н. і Галя Ф. добре справилися з роллю бабусь: вони допомагали мамі готувати їсти, прибирали, гладили, доглядали за дітьми, розповідали казки, були лагідними і ніжними з усіма. Погано були обізнані зі своїми ролями: Влад П., Віталій С., Шура З. і Лариса М. Влад П. тільки сидів на дивані перед телевізором, а ввечері ходив на вулицю грати в шахи. На зауваження дітей, що треба робити ще щось по дому відповів: «Дідусі нічого не повинні робити, роблять по дому бабусі». Віталій С. так голосно весь час плакав, що у дітей розболілися голови. На прохання замовкнути, або тихше плакати відповів: «Ви казали плакати, я і плачу. І взагалі я вже не хочу гратися, мені набридло». «Це мені набридло тебе весь час колисати», - промовила Лариса М. Шура З. сказала: «Хай він стане дівчинкою, дівчатка менше плачуть». Діти почали сварку між собою. Галя М., Петя О. і Коля Т. намагалися примирити дітей, та нічого не вийшло. Гра розпалася.

Кирило О., Денис П., Гриша С. і Юра Д. вирішили грати у «Швидку допомогу». У шафі взяли машинки і телефон. Вся гра звелася до того, що диспетчер (Денис П.) приймав дзвінок від хворого, а Кирил О., Гриша С. і Юра

Д. по черзі їздили на машині забирати хворого. Стас З. і Кирил У. спостерігали за грою дітей, а тоді запропонували їм побудувати гаражі для машин «Швидкої допомоги», де будуть ще і ремонтувати машини. А ще сказав Стас З.: «Нам потрібен лікар, не всіх же хворих везуть у лікарню, а ви всіх везете, та й лікарня нам потрібна». Діти погодились з ними і взяли їх у гру. Кирил У. запропонував взяти лікарем Лілю П. Кирил О., Денис П., Гриша С. і Юра Д. відмовились брати дівчинку, вона плакса сказали вони. Вирішили взяти лікарем Толю І. Гра вийшла цікавою.

Катя М. разом з Зоєю М. і Вікою П. вирішили пограти у «Салон краси». У шафі вони взяли: дзеркало, халат, флакон від лаку, стрічечки, шпильки, фартух, інструменти (баночки, фен, гребінці, ножиці, бігуді). Ролі розподілили наступним чином: Катя М. – перукар; Зоя М. – візажист; робити манікюр попросилася Віка П. «А кого ми будемо стригти, фарбувати?», - запитала Зоя М. Треба ще когось з дівчаток запросити до нас у гру. Запропонували Даші З. і Ніні Б. - дівчатка погодились. Їм по черзі робили зачіски, манікюр. Аж раптом до них у «Салон краси» зайшли Вітя Л. та Андрій У. і попросили їх постригти. На що Ніна Б. і Даша З. їм відповіли: «Ви бачите у нас жінка перукар, а вам треба чоловіка-перукаря». Катя М. заперечила дівчаткам і попросила хлопчиків зачекати в черзі. Ніна образилась і покинула гру. Разом з нею пішла і Даша З. – вони були подругами. Гра розпалася.

Зіна О. сиділа сама в куточку і гралася плюшовим зайцем, вона не вступала у гру з дітьми. «Я не вмю гратися так, як граються дітки», - пояснила Зіна О. вихователю.

Вихователь на основі спостережень за творчими іграми старших дошкільників ЕГ-2: «Моя родина», «Швидка допомога» та «Салон краси» заповнив таблицю «Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку ЕГ-2 у творчій грі» (додаток В-2). Спостереження за творчою грою дошкільників ЕГ-2 показало, що у 7 (28 %) дітей виявлений високий рівень статево-рольових відносин; у 8 (32 %) – середній рівень і у 10 (40 %) – низький рівень статево-рольових відносин у творчій грі.

Протокол спостереження за творчими іграми старших дошкільників КГ-1.

Олег І., Петрик Д., Толя Р., Кирил А., Коля Д., Денис Б., Боря Х. і Саша В. у шафі вибрали все те, що необхідно для гри «Пожежники»: дві пожежні машини, телефон, каски, інструменти (топори, лопати, лом та ін.), конструктор. Між собою ролі розподілили так: Денис Б., Боря Х. – водії пожежних машин; Олег І., Петрик Д., Коля Д. і Саша В. – пожежники; Толя Р. і Кирил А. – будівельники (будуватимуть гараж для пожежних машин). На роль диспетчера вирішили запросити дівчинку. Ніхто з дівчаток не погодився грати з хлопчиками. Лише Ксюша С. погодилась взяти участь у грі за умови, що хлопчики візьмуть її подружку Олю Л. Довго думали діти яку ж роль дати Олі і придумали. «Вона буде медсестрою, ми ж інколи будемо мати травми і нас треба буде перев'язувати», - сказав Олег І. Діти підтримали пропозицію Олега І. Оля Л. із шафи взяла бинти, зеленку, ліки. Розпочалася гра активно. Із конструктора хлопчики побудували будинки, які треба буде гасити. Будівельники будували гараж, диспетчер приймав виклики. Пожежники на двох машинах гасили пожежі. Тільки Оля Л. сиділа без роботи, ніхто із хлопчиків не хотів мати травму, бо боялись уколів і зеленки. Оля образилась і покинула гру. На що Саша В. сказав: «Я ж вам казав не треба брати дівчисьок, вони не вміють гратися у хлоп'ячі ігри». Його підтримали Петрик Д., Коля Д. і Толя Р. Тепер образилась і Ксюша С., проте гру не залишила, бо подумала: «Як же вони без диспетчера будуть, стільки пожеж, так багато викликів». Взяла вона на себе і роль медсестри. Гра тривала довго, діти змінювали ситуації, то горіла будівля, то машина, то ліс, то торф'яники. Їм було цікаво.

У гру «Весілля» вирішили пограти Зоя О., Кіра С., Заріна Г. На роль нареченого вони запросили Антона П. Хлопчик погодився. Дівчатка побігли до вихователя і попросили дозволу взяти наволочку, щоб зробити фату. Однак гра так і не розпочалася, бо всі дівчатка захотіли бути нареченими, тай ще і Антон заявив, що він також хоче бути нареченою, а не нареченим. Діти пересварилися між собою і розійшлися.

Катя Н., Неля З., Света Р., Галя Ю. організувати гру «Народилася сестричка». Взяли іграшки: ляльку, ліжечко, коляску, памперси, бутылочку з соскою, дитячу одежу, муляжі-фрукти, корзинку, квіти. Між собою розподілили ролі: Катя Н. – мама (вона народила дитинку); Галя Ю. – її дочка; Неля З. – бабуся; Света Р. – медсестра. Галя Ю. подумала і запитала: «А де ж татко, він же має забирати маму з пологового будинку?». У гру запросили Колю Ф. Хлопчик добре знав обов'язки чоловіка в сім'ї. Зранку він пішов на базар, купив продукти, квіти. Згодом всі разом поїхали забирати маму з пологового будинку. Света Р. (медсестра) винесла сестричку в голубому конвертику (вона перепутала пакети). На запитання Колі Ф. (тата): «Чому в голубому конвертику, а не в рожевому?» Света Р. відповіла: «А яка різниця?». Вдома Катя Н. (мама) майже всю роботу по дому переклала на Колю Ф. (тата). Йому було дуже важко, та й Галя Ю. (дочка) і Неля З. (бабуся) заявили, що за дитинкою повинні дивитися мама і тато, а не вони. Колі Ф. набридло бігати і він вийшов з гри. Гра розпалася.

Саша З., Юра Я., Владик Т. і Анжела З. вирішили побудувати замок і зіграти у гру «Король і королева». Діти взяли конструктор, зброю, коней, косметику, дзеркало і розпочали гру. Ролі розподілили так: Саша З. – король, Анжела З. – королева, Юра Я. і Владик Т. – охоронці. Саша З. (король) весь час їздив на охоту з охоронцями, а Анжела З. сиділа в замку. «Так не цікаво грати», - сказала Анжела З. Діти порадились і вирішили запросити гостей на бал: Зою О., Кіру С., Заріну Г., Антона П. (у дітей розпалася гра «Весілля»); Катю Н., Нелю З., Свету Р., Галю Ю. та Колю Ф. (у них розпалася гра «Народилася сестричка»). Анжела З. і Галя Ю. запропонували дітям розказувати вірші, загадувати загадки. Дітям пропозиція сподобалась і бал розпочався. Діти загадували один одному загадки і відгадували їх. Катя Н., Коля Ф., Света Р. розказали віршики. «Давайте потанцюємо», - сказала Анжела З. Вихователь включила музику. Коля Ф. підійшов до Свети Р. вклонився їй, протягнув руку і чемно запросив до танцю. Юра Я. просто підійшов до Анжели З. і потягнув її за руку. Дівчинка образилась. «Так не запрошують до танцю дівчаток», - сказала

Анжела З. Коля Ф. і Света Р. почали танцювати. Антон П., Владик Т., Заріна Г., Зоя О., Кіра С. почали насміхатися з них, кепкувати. Діти образились і припинили танець. «Все, бал закінчився», промовила Анжела З. Гра розпалася.

Андрій П. і Крістіна П. (братик з сестричкою) сиділи в куточку і гралися м'якими іграшками. Ігри дітей їх зовсім не цікавили.

Вихователь на основі спостережень за творчими іграми старших дошкільників КГ-1: «Пожежники», «Весілля», «Народилася сестричка», «Король і королева» заповнив таблицю «Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку КГ-1 у творчій грі» (додаток В-3). Спостереження за творчою грою дошкільників КГ-1 показало, що у 6 (24 %) дітей виявлений високий рівень статево-рольових відносин; у 13 (52 %) – середній рівень і у 6 (24 %) – низький рівень статево-рольових відносин у творчій грі.

Протокол спостереження за творчими іграми старших дошкільників КГ-2.

Тома З., Зіна С., Лариса Ф., Неля С., Даша С. та Маша Л. вирішили пограти у гру «Магазин дитячих іграшок». У шафі вони взяли іграшки, ляльки, конструктор, машину «Газель». Ролі розподілили наступним чином: Зіна С. – директор магазину, Тома З. і Неля С. – продавці, Лариса Ф. і Маша Л. – покупці. Даші С. запропонували бути шофером, їздити на газелі за товаром. «Я не буду водієм – це хлопчача робота», - сказала Даша С. Дівчинка заплакала і хотіла вийти з гри. Тома З. підійшла до Даші С. і спитала: «А продавцем ти хочеш бути?». «Хочу», - відповіла дівчинка. Дівчатка помінялися ролями. З конструктора діти побудували дві полиці і продавці (Даша С. і Неля С.) почали розкладати іграшки (кожна на свою полицю). Неля С. посортувала свої іграшки і на полицю виклала в один ряд дитячий посуд, в другий ряд - одяг, в наступний ряд - м'які іграшки. Даша С. поклала іграшки на полицю не сортувавши їх.

Магазин відкрили і впустили покупців (Ларису Ф. і Машу Л.). Дівчатка по черзі підійшли до Даші С. і Нелі С. Зупинившись біля Даші С., вони сказали: «На цій полиці важко вибирати іграшки», - і пішли до Нелі С. Лариса Ф. і Маша Л. купували іграшки, відносили їх додому і знову приходили в магазин.

Кожного разу за покупками вони підходили тільки до Нелі С. Даша С. образилась. «Посортуй іграшки і дівчатка купуватимуть у тебе також», - сказала Зіна С. Однак Даша С. розкласти іграшки по-новому відмовилась, образилась і покинула гру.

У магазин завітали хлопчики: Олег Ш., Коля Т. і Саша В. «Можна з вами пограти? Хочемо купити машинки і футбольний м'яч», - запитали діти. Даша С. сказала їм, що в їхньому магазині немає іграшок для хлопчиків і почала проганяти їх, її підтримала Лариса Ф. Зіна С. заперечила дівчаткам, не треба проганяти хлопців, ми зараз привеземо і машинки і м'яч. Разом з Томою З. на газелі вони під'їхали до шафи і взяли машинки і м'яч. Хлопчики зробили покупку і більше не захотіли грати з дівчатками. Пішли грати в перегони на машинках. «Ми ж казали не брати їх у гру», - накинулись дівчата на Зіну С. Діти пересварились між собою і припинили гру.

Захар П., Вітя Б., Кирил О., Льоня З., Толя Ю. і Ростік Б. вирішили пограти у гру «Космонавти». У шафі вони взяли: конструктор – для будівлі космодрому, ракети, рацію, навушники. Льоня З. взяв тюбики з краскою. «А це навіщо?», - запитав Вітя Б. «А це тюбики з їжею, в космосі треба ж їсти», - відповів Льоня З. Ролі розподілили так: Захар П., Кирил О. – конструктори, Льоня З., Толя Ю. – космонавти, Вітя Б., Ростік Б. – диспетчери. Гра розпочалася. Всі разом домовилися побудувати космодром: обнести територію парканом, ракети поставили на площадки для запуску. Спостережний пункт побудували на відстані від стартової площадки. Захар П. (конструктор) перевіряв в останній раз свою ракету і дав дозвіл на запуск. Ракета успішно стартувала. У цей час диспетчер (Ростік Б.) доповів другому конструктору (Кирилу О.), що з другою ракетою щось не гаразд. Кирил О. розізлився і сказав: «А чому саме з моєю ракетою не гаразд? Я не хочу так грати». Захар П. пояснив йому, що він погано з'єднав конструктор і ракета при старті розламається. Хлопчики почали сваритися. Вітя Б. підтримав Кирила О.: «Хай стартує». При запуску ракета зламалася. Захар П., Льоня З. і Толя Ю. сказали: «Ми не хочемо

грати з вами. Можна було переробити ракету і все було б гаразд». Вітя Б. разом з Кирилом О. розламали космодром. Гра припинилася.

Гра «Хто більше закине м'ячів у кільце» Юри Я., Феді Н. і Антона З. звелася до того, що хлопчики намагалися закинути баскетбольний м'яч у кільце. При цьому вони весь час сварилися, один на одного кричали, грали без всяких правил. Гра швидко їм набридла, бо ніхто не міг попасти м'ячем у кільце. Гра розпалася.

Світлана Ю., Маша Я., Аня К., Оля М., Поліна Д. і Юля О. підійшли до шафи і вибрали все необхідне для гри «Дитячий садок». Ролі розподілили так: Оля М. – вихователь, а решта дітей – вихованці дитячого садка. Аня К. зауважила: «У нас неправильний дитячий садок, бо немає ні одного хлопчика. Давайте візьмемо Женю Г., його ніхто не взяв у гру». Дівчатка в один голос закричали, що з хлопчиком гратися не будуть. Аня К. почала переконувати їх, що без Жені Г. їм не обійтись. «Хто буде ремонтувати ліжечка, стільці, іграшки? Це ж робить хлопчик». Гра розпочалася, проте все звелось до того, що дівчатка приходили в дитячий садок, деякий час гралися, йшли додому і на ранок знову приходили в дитячий садок. Дівчатка весь час сварилися між собою, то іграшку не могли поділити, то іграшки не хотіли складати на місце. Женя Г. відремонтував дві іграшки і сказав: «Все мені набридло, я не хочу більше грати». «І нам набридло», - сказали дівчатка і припинили гру.

Вихователь на основі спостережень за творчими іграми старших дошкільників КГ-2: «Магазин дитячих іграшок», «Космонавти», «Хто більше закине м'ячів у кільце», «Дитячий садок» заповнив таблицю «Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку КГ-2 у творчій грі» (додаток В-4). Спостереження за творчою грою дошкільників КГ-2 показало, що у 7 (28 %) дітей виявлений високий рівень статево-рольових відносин; у 13 (52 %) – середній рівень і у 5 (20 %) – низький рівень статево-рольових відносин у творчій грі.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості поведінкового критерію статево-рольових відносин наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості поведінкового критерію статево-рольових відносин

Рівні сформованості поведінкового критерію	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	28	28	24	28
Середній	48	32	52	52
Низький	24	40	24	20

На діаграмі 2.3. представлені порівняльні рівневі характеристики статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку як експериментальних, так і контрольних груп (поведінковий критерій).

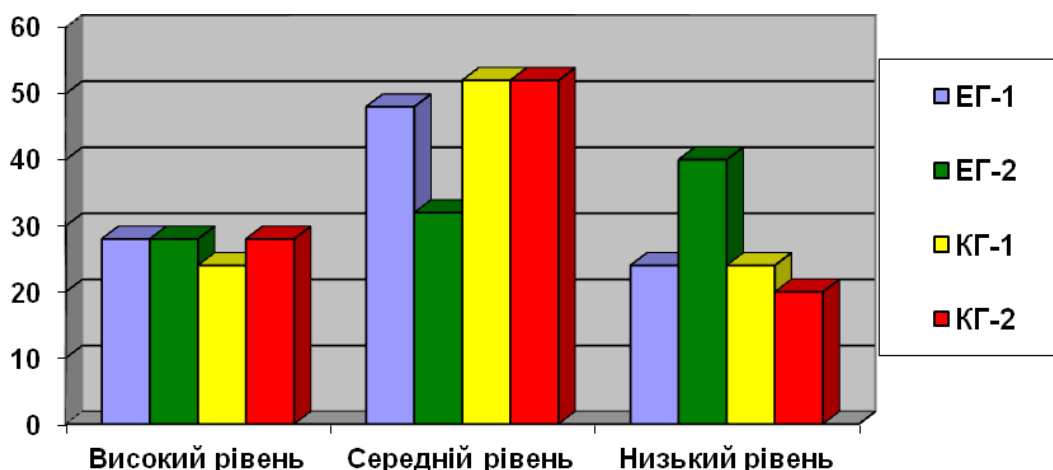

Рис. 2.3. Порівняльні рівневі характеристики статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку експериментальних і контрольних груп (поведінковий критерій)

У результаті спостереження за творчими іграми дітей, ми дійшли висновку, що бажання й спроба спільної гри між хлопчиками й дівчатками незначні. Через недостатньо сформовану культуру спілкування із протилежною статтю, уявлення про роль і зайнятість чоловіка й жінки в родині, а також, можливо через раніше неправильно сформовані еталони мужності й жіночності, спільна гра хлопчиків і дівчаток у більшості випадків розпадалася.

Ми з'ясували рівні сформованості статево-рольових відносин дошкільників за кожним критерієм, а потім визначили загальні рівневі характеристики (середнє значення усіх критеріїв).

Загальні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку як експериментальних так, і контрольних груп наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Загальні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	25	25	28	20
Середній	51	48	48	61
Низький	24	27	24	19

На діаграмі 2.4. представлені порівняльні загальні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

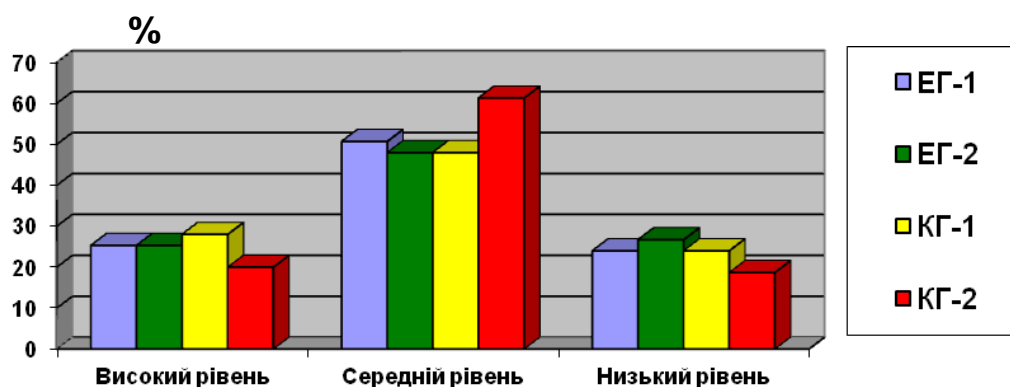

Рис. 2.4. Порівняльні загальні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дошкільників як експериментальних, так і контрольних груп (за даними констатувального експерименту)

Загальні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дошкільників як експериментальних, так і контрольних груп наведені в таблиці 2.6. і діаграмі (рис. 2.4.) дають підстави зробити висновок, що високий рівень сформованості статево-рольових відносин у дітей КГ-1 вищий, аніж у дітей ЕГ-1 та ЕГ-2 на 3 % і вище дітей КГ-2 на 8 %; середній

рівень сформованості статево-рольових відносин у дітей КГ-2 вищий, аніж у дітей ЕГ-2 та КГ-1 на 13 % і вище дітей ЕГ-1 на 10 %. Відсоток дітей з низьким рівнем сформованості статево-рольових відносин однаковий у ЕГ-1 і КГ-1 по 24 %; у дітей ЕГ-2 вищий аніж у дітей ЕГ-1 і КГ-1 на 3 % і вище дітей КГ-2 на 8,0 %.

Отже, дані констатувального експерименту дозволили зробити такі висновки: експеримент був спрямований на виявлення рівнів сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Діагностика рівнів сформованості статево-рольових відносин проводилася на основі наступних критеріїв: когнітивного, емоційно-оцінювального та поведінкового. У ході експерименту було встановлено, що у дітей як експериментальних, так і контрольних груп незначний відсоток високого рівня сформованості статево-рольових відносин, переважає середній рівень. Це свідчить про те, що в даних закладах дошкільної освіти недостатньо приділяли увагу формуванню статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку, тому ми розробити методику навчально-виховної роботи з формування статево-рольових відносин у дошкільників. Розроблена методика допоможе у формуванні високого рівня сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Методика навчально-виховної роботи з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх (формувальний експеримент)

Відповідно до теоретичних положень започаткованого експериментального дослідження нами було спроектоване методичне забезпечення процесу формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх.

Специфіка творчої гри дозволила використати її в нашій методиці як один з ефективних засобів формування статево-рольових відносин у дошкільників. Застосовуючи різноманітні прийоми (запитання, пораду, коротенькі бесіди про зміст гри, що має відбутися, про розподіл ролей у ній,

тощо), вихователь мав можливість поступово формувати у дітей уміння організовувати спільні сюжетно-рольові ігри, через які вони засвоювали різні способи статево-рольово-рольової поведінки, вміння підтримувати дружні стосунки. У старшому дошкільному віці взаємини дітей концентруються навколо ролі і виконання правил, що впливають з неї, тому ці правила повинні відповідати справжнім людським стосункам і почуттям.

Організація процесу формування статево-рольових відносин у дошкільників неможлива без привнесення змін, доповнень у предметно-розвивальне середовище дитини, оскільки воно, виступаючи як джерело розвитку особистості, дає можливість дитині актуалізувати і закріпити в діяльності способи статево-рольово-рольової поведінки, що формуються, необхідні для подальшої життєдіяльності. Грамотно доповнене предметно-розвивальне середовище дозволяє створити умови для конструювання статево-рольових відносин у дошкільному дитинстві та задати перспективу для полімодельного статево-рольового розвитку дівчаток і хлопчиків, побудови "образу Я". Основний акцент, при збагаченні предметно-розвивального середовища, слід робити не стільки на типових ігрових схильностях окремо хлопчиків і дівчаток, скільки на ігровому устаткуванні й іграх, в яких дівчатка і хлопчики могли би брати участь не на основі суперництва, а на основі поділу ролей в інтересах досягнення загального результату. Предметно-ігрове середовище є потужним засобом впливу дорослого на самостійну гру дитини, на ступінь оволодіння нею ігровим досвідом і збагаченням змісту гри.

Все вище сказане було враховано нами при розробленні методики формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх.

Методичне забезпечення передбачало три взаємопов'язані етапи:

Етап 1. Чоловік і жінка — які вони?

Етап 2. Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка.

Етап 3. Маленькі рицарі і маленькі принцеси.

Кожний етап мав свою мету і завдання. Цикл виховних заходів першого етапу «Чоловік і жінка — які вони?» дозволив:

- сформувати уяву про роль і зайнятість чоловіка й жінки в родині, про їхні взаємини: дружна родина, кожен має своє коло обов'язків;

- ознайомити дітей з чоловічими та жіночими професіями. Для чоловіків характерні героїзм, сміливість, фізична сила, відвага, шляхетність, вміння прийти на допомогу (військові, міліціонери, пожежні, льотчики, рятувальники). Жінки вибирають професії, що дозволяють виявити чуйність, доброту, вміння бачити й створювати красу (лікар, кравчиня, перукар, кухар, педагог, хореограф).

Виховні заходи другого етапу «Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка» дозволили сформувати у дітей старшого дошкільного віку:

- знання про відмінність між хлопчиками й дівчатками;
- правильне розуміння майбутніх жіночих і чоловічих ролей.

Цикл виховних заходів третього етапу «Маленькі рицарі і маленькі принцеси» дозволив:

- сформувати знання про відмінність поведінки хлопчиків і дівчаток;
- виховати культуру спілкування в різних ситуаціях і ігровій діяльності;

- виробити: доброзичливе відношення один до одного; бажання бути охайним; прагнення надати допомогу один одному в грі, спільній діяльності; вміння бачити й цінувати гарні вчинки й позитивні риси характеру; розуміння й повагу думки партнерів протилежної статі.

Відповідно до мети виховних заходів нами розроблено перспективне планування занять з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку за допомогою творчих ігор у експериментальних групах ЕГ-1 та ЕГ-2 (таблиця 2.7).

Перспективний план занять з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку за допомогою творчих ігор у експериментальних групах ЕГ-1 та ЕГ-2

Мета виховних заходів	Зміст занять
1	2
Етап 1. Чоловік і жінка — які вони?	
1. Сформуванати уявлення про роль і зайнятість чоловіка і жінки в родині.	1. Бесіда з дітьми про роль і зайнятість чоловіка і жінки в родині. 2. Гра «Моя сім'я».
2. Ознайомити дітей з чоловічими та жіночими професіями.	1. Розгляд карток з зображенням різноманітних професій. 2. Ігри: - «Професії жіночі, професії чоловічі»; - «Швидка допомога»; - «Будівельники»; - «Салон краси»; - «Професії казкових героїв».
Етап 2. Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка.	
1. Сформуванати у дітей старшого дошкільного віку знання: про відмінність між хлопчиками і дівчатками; про чоловічі та жіночі риси.	1. Бесіда «Відмінність між хлопчиками і дівчатками». 2. Ігри: «Я - хлопчик! Я - дівчинка! Мене звать...»; «Що означають наші імена?»; «Я - хороший... Я - хороша...»; «Який я хлопчик? Яка я дівчинка?»; «Це - для хлопчиків, це - для дівчаток». 3. Практичне завдання «Схоже й відмінне у дівчаток та хлопчиків».
2. Сформуванати правильне розуміння майбутніх жіночих і чоловічих ролей	1. Бесіда про майбутні жіночі і чоловічі ролі. 2. Творча гра «Я майбутній тато, я майбутня мама»
Етап 3. Маленькі рицарі і маленькі принцеси.	

1. Сформувати знання про відмінність поведінки хлопчиків і дівчаток.	1. Бесіда «Чим відрізняється поведінка хлопчика від поведінки дівчинки». 2. Гра «Незакінчені ситуації».
2. Виховувати культуру спілкування в різних ситуаціях і ігровій діяльності. Виробити: - доброзичливе відношення дітей один до одного; - прагнення надати допомогу один одному в грі, спільній діяльності; - уміння бачити й цінувати гарні вчинки й позитивні риси характеру.	1. Бесіда «Наші відносини» 2. Ігри: «Країна леді і джентельменів», «Компліменти – подяка», «Ромашки для дівчаток і хлопчиків».

Перспективний план занять з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку за допомогою творчих ігор був розроблений на навчальний рік з вересня по травень. Передбачено 3 цикли на 9 місяців (по 3 місяці кожен цикл).

Для першого етапу з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку за допомогою творчих ігор у експериментальних групах ЕГ-1 та ЕГ-2 нами розроблений конспект занять: бесіда з дітьми про роль і зайнятість чоловіка і жінки в родині (додаток Д), гра «Моя сім'я» (додаток Е).

Бесіда з дітьми про роль і зайнятість чоловіка і жінки в родині, гра «Моя сім'я» дозволили сформувати у дітей старшого дошкільного віку уявлення про роль і зайнятість чоловіка і жінки в родині.

Пропонуючи дітям творчі ігри: «Сім'я на відпочинку», «Приймаємо гостей», «Готуємося до свята», «Народилася сестричка чи братик» вихователь спрямовував гру так, щоб діти у ній використовували набуті знання, щодо ролі і зайнятості чоловіка і жінки в сім'ї.

Вихователь: ми вже говорили, що чоловіки й жінки різняться між собою, але водночас мають і спільне. Те саме можна сказати про професії: є такі роботи, де працюють переважно жінки, є такі, де працюють здебільшого тільки

чоловіки; а також є роботи, які можуть виконувати і чоловіки і жінки (вчитель, лікар, перукар).

Розгляд карток з зображенням різноманітних професій та ігри: «Професії жіночі, професії чоловічі»; «Швидка допомога»; «Будівельники»; «Салон краси»; «Професії казкових героїв» дозволили ознайомити дітей з чоловічими та жіночими професіями.

Гра «Професії жіночі, професії чоловічі».

Вихователь: діти розгляньте картки і скажіть, ким працюють люди, зображені на них. Як ви гадаєте, таку роботу можуть виконувати лише чоловіки (жінки)? Поясніть свою думку.

Методичні поради. Можна взяти зображення представників різних професій з таким розрахунком, щоб серед них були і «чоловічі», і «жіночі» професії, і такі, які є спільними для обох статей.

Матеріал: картки із зображеннями шахтаря, будівельника, кухаря, вихователя, перукаря, швачки, міліціонера, пожежника, лікаря, рятувальника, продавця, вчителя, водія тощо.

Вихователь звернув увагу дітей на коробку. Пропонував розглянути, що там лежить, і кожному взяти звідти якийсь один предмет. (У коробці лежали знаряддя праці: кельні, стрічечки, шпильки, медичні ваги, гребінці, кисті, фен, відра, пластмасові пробірки, ножиці, будівельні каски, термометр, фонендоскоп, піпетки, бігуді, пінцет).

Вихователь: як можна назвати ці предмети одним словом? (Знаряддя праці). Які знаряддя праці взяли дівчатка, а які - хлопчики? Чому саме ці? В яких іграх їх можна використовувати? («Швидка допомога», «Будівельники», «Салон краси»).

Гра «Швидка допомога».

Мета гри:

- розповісти про роботу лікаря, медсестри;
- виховувати поважне ставлення до праці медичних працівників;

- уточнити знання дітей про роботу лікаря, медсестри й інших фахівців (стоматолог, лор, окуліст);

- навчити дошкільників відтворювати у творчій грі особистий досвід і знання, отримані з бесід і розповідей.

Устаткування: шафа для зберігання ліків; медичні ваги; шприц, ліки, пластмасові пробірки, піпетки, пінцет, термометр, фонендоскоп; таблиця для перевірки зору; набір медичних інструментів, халати, стіл, стілець; фарби, суміші для виготовлення ліків; носилки для хворих: з паперу – рецепти; направлення; картки; із поролону, картону - вітаміни, таблетки; із клейонки - гірчичники; флакончики з- під вітамінів.

Підготовка до гри.

- Розгляд ілюстрацій.

- Читання художньої літератури.

- Гра-драматизація «Доктор Айболить».

- Розповідь про аптеку.

- Бесіда про роботу « Швидкої допомоги».

- Розповідь про військових медиків.

- Розповідь про медичні огляди космонавтів.

- Розповідь про будівництво лікарні, поліклініки, аптеки.

Рольові взаємодії: лікар – пацієнт; лікар – медсестра; медсестра - пацієнт.

Гра «Будівельники».

Мета гри:

- познайомити дітей з різними будівельними професіями: штукатур, маляр, тесля, муляр.

- уточнити знання дітей про чоловічі і жіночі професії.

Устаткування: будівельні машини; інструменти: кельма, кисті, відра, ілюстрації, креслення, цегла, пила, будівельні каски, карта міста, альбом «Наше місто», макет будинків з картону, вирізки з журналів.

Підготовка до гри.

- Бесіда про рідне місто, про те, що будинки будують для того, щоб було більше гарних квартир, театрів, магазинів.

- Розгляд фотоальбому «Наше місто».

Рольові взаємодії: бригадир - маляр; бригадир - замовник; бригадир - муляр; бригадир – тесля.

Гра «Салон краси».

Мета гри:

- розповісти дітям про роботу перукаря;
- розширити знання дітей про чоловічі й жіночі зачіски;
- виховувати поважне відношення до праці дорослих;
- розбудовувати уяву, учити самостійно поєднувати кілька ігор, збагачувати сюжет творчої гри.

Устаткування: дзеркало; халат; флакон від лаку, стрічечки, шпильки, фартух; інструменти (баночки, фен, гребінці, ножиці, бігуді).

Підготовка до гри.

- Розглядання зачісок.
- Виготовлення альбому зачісок.
- Бесіда про салон краси, про догляд за зовнішністю.
- Конкурс краси.
- Запрошення майстра-перукаря (можна когось із батьків).
- Бесіда про важливість і значення роботи перукаря.

Хід гри.

За допомогою дітей вихователь обладнав в групі куточок «Салон краси» (дзеркало, гребінці, щітки, ножиці, фен, флакони з-під шампуню, лак, бігуді).

Проводилося заняття з малювання на тему «У салоні краси», влаштовується виставка малюнків. Складався альбом з моделями - малюнки дітей або фотографії з журналів з різними зачісками.

Рольові взаємодії: перукар - клієнт (чоловік, жінка); перукар - другий клієнт; перукар - другий перукар; перукар - директор «Салону краси».

Проводилася дидактична вправа "Знайди послідовність" (робота з картками).

Вихователь роздав дітям картки, на яких зображені представники різних професій. Пропонував дібрати до професій і викласти: спочатку знаряддя праці, матеріали, а потім - результат відповідної праці: перукар - ножиці, фен, гребінець - зачіска; будівельник - цегла, кельма, пилка - будинок; лікар - термометр, фонендоскоп, шприц, ліки – людина здорова.

Творча гра «Професії казкових героїв» - підсумкова гра, вона дозволила закріпити знання старших дошкільників експериментальних груп ЕГ-1 та ЕГ-2 про чоловічі та жіночі професії. Діти вигадували, які професії можуть бути у казкових героїв. Наприклад: Попелюшка - швачка, кухарка, прибиральниця; Дюймовочка - садівниця, кухарка; троє поросят - будівельники; Мальвіна - вчителька чи вихователька; Півник - пекар, співак. Дошкільники вибирали собі ролі, об'єднувалися у групи та розпочинали гру.

Для другого етапу з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку експериментальних груп ЕГ-1 та ЕГ-2 «Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка» були розроблені наступні виховні заходи. Для набуття дітьми експериментальних груп ЕГ-1 та ЕГ-2 знань про відмінність між хлопчиками і дівчатками та про чоловічі і жіночі риси передбачені: бесіда про відмінність між хлопчиками і дівчатками; ігри: «Я - хлопчик! Я - дівчинка! Мене звать...»; «Що означають наші імена?»; «Я - хороший... Я - хороша...»; «Це - для хлопчиків, це - для дівчаток»; «Який я хлопчик? Яка я дівчинка?».

Т. Бендас, Ш. Берн вважають, що в сучасному суспільстві змінилися традиційні стандарти мужності (раніше чоловікові приписувалися активність, сила, впевненість, стриманість, підприємливість) та жіночності (від жінки очікували м'якості, слабкості, покірливості, залежності, пасивності, емоційності). Якщо розподіл ролей та набір чоловічих і жіночих ролей був полярним (чоловіки - це влада; жінки - це підпорядкування), то нині все більшого значення набувають - взаєморозуміння, взаємозалежність та

взаємодопомога. Це не означає, що в хлопчиків не варто виховувати суто чоловічих рис (емоційну стійкість, рішучість, бажання й готовність захистити слабкіших), а в дівчаток - суто жіночих (лагідність, турботливість, доброту), проте такі риси, як відповідальність, чесність, працьовитість, доброта, рішучість, сміливість, охайність, терпимість, прагнення до мирного владнання конфліктів мають бути притаманні представникам обох статей [8; 9].

Таким чином, сучасні пріоритети у вихованні дівчаток і хлопчиків полягають не у фіксуванні жорстких стандартів маскулінності чи фемінності, а у вихованні дітей різної статі, однаково здатних до самоствердження та реалізації власних можливостей; у пошуку шляхів побудови партнерських взаємин між хлопчиками й дівчатками, вихованні в представників кожної статі людяності, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності. Такий підхід закладено в зміст нашої системи роботи з формування особистості: «Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка».

Вихователь у бесіді про відмінність між хлопчиками і дівчатками наголошував на тому, що усі люди, які народилися й живуть на планеті Земля, поділяються на дві статі: чоловічу й жіночу. Тільки-но немовля народжується на світ, ми відразу дізнаємося, якої воно статі. Хлопчики, чоловіки, дідусі — представники чоловічої статі, дівчатка, жінки, бабусі - представниці жіночої статі. Скажіть, як можна дізнатися, що це - хлопчик, а це - дівчинка? (Давав можливість дітям відповісти). А коли дитина тільки народжується, у неї ще немає волосся, немає одягу, як мама чи тато дізнаються, хто в них народився - хлопчик чи дівчинка? (Давав можливість дітям відповісти). Я зараз покажу вам фото і ви самі зрозумієте, як відрізнити хлопчика від дівчинки. (Вихователь показував фото, на якому голенькі немовлята лежать горілиць). Бачите, і ви одразу здогадалися, де хлопчик, а де - дівчинка.

Гра: «Я - хлопчик! Я - дівчинка! Мене звать...».

Вихователь: після народження дитини батьки починають думати, яке ж їй дати ім'я. Колись і ваші мами, і тата думали, як же вас назвати. Чи всі знають свої імена? (Давав дітям можливість відповісти). Тоді пропонував пограти у

таку гру. Ось я приготувала для вас картки, одні - рожеві і на них написано: «Я - дівчинка! Мене звать...»; інші - блакитні і на них написано: «Я - хлопчик! Мене звать...». Кожен з вас має взяти відповідну картку і по черзі казатиме: «Я - хлопчик!» або «Я - дівчинка!» і називатиме своє ім'я. (Діти виконували завдання). А тепер напишіть на своїй картці своє ім'я та прикріпіть її до одягу.

Діти, давайте порахуємо, скільки в нашій групі дітей жіночої статі, скільки - чоловічої. (Діти виконували завдання).

Матеріал: набір карток блакитного та рожевого кольорів з відповідними написами, олівці, скотч (або інший матеріал) для прикріплення карток на одяг дітей.

Гра «Що означають наші імена?».

Вихователь: у попередній грі кожен з вас називав своє ім'я. А чим відрізняються імена хлопчиків від імен дівчаток? (Давав можливість дітям відповісти). А, можливо, хтось знає, що означають ваші імена? (Давав можливість дітям відповісти). Пропонував знайти на столі картки, на яких написані імена. (Вихователь заздалегідь готував на аркушах А 4 картки: з одного боку великими літерами написано ім'я дитини, зі зворотного - текст про те, що означає це ім'я). Хто зможе, прочитає сам, а тому, хто не зможе, я допоможу прочитати. (Діти разом з вихователем дізналися про те, що означають їхні імена. Чоловічі імена означають відвагу, силу, мужність: Борис – «борець», Олександр – «захисник», Андрій – «мужній», Ігор - «дужий», Олег - «святий», Віктор - «переможець»; жіночі імена означають лагідність, спокій, ніжність: Галина — спокійна, Оксана — гостинна).

Вихователь пропонував кожному розфарбувати своє ім'я в ті кольори, які їм подобаються, щоб воно мало гарний вигляд (діти розфарбовували малюнки). Тепер ви вже знаєте, що означають ваші імена, а чи подобаються вони вам? Можливо хтось хотів би, щоб його звали інакше? Як саме? Чому? (Давав дітям можливість відповісти).

Методичні поради. Інформація про значення імен дітей має бути лаконічною, щоб її можна було відразу на занятті прочитати разом з дитиною.

Якщо вихователь рахує за потрібне дати дошкільникам розширену інформацію про значення імен, то пропонує їм ознайомитися з нею разом з батьками вдома, що дасть змогу залучити до навчально-виховного процесу тат і мам.

Матеріал: набір карток з іменами вихованців експериментальних груп ЕГ-1 і ЕГ-2 та значеннями цих імен.

Вихователь: мабуть, ви помітили, що імена хлопчиків і дівчаток різняться між собою, та й ті риси, які підкреслюють імена, також різні. Поговоримо про це. Я ставитиму вам запитання (додаток Ж), а ви висловлюватимете свою думку (давав дітям можливість відповісти).

Гра «Я - хороший... Я - хороша...».

Вихователь: ми говорили з вами про дівчаток і хлопчиків загалом. А зараз пропоную кожному з вас поговорити про самого себе. Розкажіть нам усім про свої найкращі чоловічі або жіночі риси. Висловлювання варто починати зі слів: «Я хороша дівчинка, бо я - (яка?)...», «Я хороший хлопчик, бо я - (який?)...».

Методичні поради. Діти по черзі мають назвати риси характеру, які їм подобаються у собі.

Гра «Який я хлопчик? Яка я дівчинка?».

Вихователь: дівчатка і хлопчики можуть бути не лише схожими зовні, а й мати однакові риси характеру. Зараз ми це побачимо. Я називатиму різні риси характеру, а дівчатка або хлопчики, яким вони притаманні, мають встати. А ми їм аплодуватимемо. Вихователь промовляв такі речення:

Я - сміливий хлопчик (Я - смілива дівчинка).

Я - лагідний хлопчик (Я - лагідна дівчинка).

Я - уважний хлопчик (Я - уважна дівчинка).

Я - працьовитий хлопчик (Я - працьовита дівчинка).

Я - скромний хлопчик (Я - скромна дівчинка).

Я - сміливий хлопчик (Я - смілива дівчинка).

Я - чесний хлопчик (Я - чесна дівчинка).

Я - ввічливий хлопчик (Я - ввічлива дівчинка).

Я - стриманий хлопчик (Я - стримана дівчинка).

Я - впевнений хлопчик (Я - впевнена дівчинка).

Я - активний хлопчик (Я - активна дівчинка).

Я - добрий хлопчик (Я - добра дівчинка).

Вихователь коментував гру, пояснював, які риси більше притаманні хлопчикам або дівчаткам, а які властиві обом статям).

Методичні поради. Педагог не повинен коментувати думку дошкільника про себе, а може лише запитати, чому він так думає. Навіть якщо дитина приписує собі кращі, не властиві їй риси, варто дотримуватися нейтральної позиції. Якщо, на думку педагога, у вихованні дитини є проблеми, варто звернутися за порадою до психолога. Головне - підтримати віру дитини (дівчинки чи хлопчика) в себе.

Гра «Це - для хлопчиків, це - для дівчаток».

Вихователь: ми вже досить багато говорили про те, що дівчатка і хлопчики, чоловіки й жінки мають як спільне, так і відмінне. Тому в своєму повсякденному житті вони досить часто послуговуються різними речами. З'ясуємо це. (Вихователь показував заздалегідь розкладені на столі різноманітні речі: елементи одягу, прикраси, іграшки, побутові прилади тощо). Ви маєте визначити, якими з цих предметів переважно користуються чоловіки, якими - жінки, а які можуть стати в пригоді і чоловікам, і жінкам. Тож маєте розподілити ці речі на три групи: «Це - для дівчаток», «Це - для хлопчиків», «Це - і для дівчаток, і для хлопчиків», та пояснити, чому саме ви так зробили.

Матеріал: різноманітні речі, якими користуються чоловіки й жінки у повсякденному житті: елементи одягу, прикраси, іграшки, побутові прилади тощо. Якщо немає можливості зібрати реальні предмети, можна використати їхні зображення - фото або малюнки.

Практичне завдання «Схоже й відмінне у дівчаток та хлопчиків» дозволило закріпити знання старших дошкільників експериментальних груп ЕГ-1 та ЕГ-2 про відмінність між хлопчиками і дівчатками; про чоловічі та жіночі риси.

Вихователь: ми вже говорили, що особи чоловічої й жіночої статі мають багато схожого й відмінного. У дівчаток і хлопчиків різні імена, різні риси характеру. Чоловіки й жінки носять різний одяг, у чоловіків можуть бути борода або вуса, вони здебільшого вищі на зріст та фізично сильніші від жінок. Дітям було запропоновано порівняти фотографії своїх тат і мам та сказати, чим подібні дівчатка та хлопчики, чоловіки та жінки.

Матеріал: фотографії батьків кожної дитини на повний зріст. Бажано, щоб це були дві окремі фотографії.

Бесіда про «Майбутні жіночі і чоловічі ролі» дозволила сформувати правильне розуміння майбутніх жіночих і чоловічих ролей у дітей старшого дошкільного віку.

Вихователь: хлопчик - це майбутній чоловік, громадянин України, захисник Батьківщини, працівник; а дівчинка - це майбутня жінка, турботлива мама, член колективу і т. д. Діти, коли ви станете дорослими, ви отримаєте освіту, будете ходити на роботу, у кожного із вас буде сім'я. У вас будуть діти, про яких ви будете піклуватися та виховувати їх. У вас буде свій дім, який ви оберігатимете. Хлопчики робитимуть вдома чоловічу роботу, а дівчатка жіночу. Давайте розглянемо малюнки: що потрібно для чоловічої, а що для жіночої роботи? (Хлопчики роздивлялися малюнки і давали відповідь, для чого потрібні зображені на них предмети, хто - мама чи тато - ними користується в сім'ї.)

- Ось як багато ми з вами назвали чоловічих справ. Тільки пральні машини псуються не кожен день, і не кожен день потрібно робити ремонт квартири, а ось готувати потрібно кожен день і посуд мити теж. Виходить, найбільш клопіткі справи доводиться виконувати жінкам. А чоловіки можуть їм допомагати? (Вихователь вислуховував відповіді, доповнював і уточнював їх).

Дітям було запропоновано пограти у сюжетно-рольову гру «Я майбутній тато, я майбутня мама». Гра спрямовувалася так, щоб діти використовували набуті знання, щодо майбутніх жіночих і чоловічих ролей.

Закріпивши знання старших дошкільників про відмінність між хлопчиками і дівчатками; про чоловічі та жіночі риси, про майбутні жіночі і

чоловічі ролі, перейшли до третього етапу формування статево-рольових відносин у дітей експериментальних груп.

Етап 3. Маленькі рицарі і маленькі принцеси.

При виконанні завдань цього етапу у дітей старшого дошкільного віку формується знання про відмінність поведінки хлопчиків і дівчаток; виховується культура спілкування в різних ситуаціях і ігровій діяльності; виробляється: доброзичливе відношення один до одного; бажання бути охайним, здатність бачити й усувати недоліки свого зовнішнього вигляду в зачісці, одязі; прагнення надати допомогу один одному в грі, спільній діяльності; уміння бачити й цінувати гарні вчинки й позитивні риси характеру; розуміння й повага до думки партнерів протилежної статі.

Бесіда з дітьми «Чим відрізняється поведінка хлопчика від поведінки дівчинки» допомогла сформувати знання дітей про поведінку хлопчика і дівчинки.

Вихователь: людина не обирає, ким народитися — чоловіком чи жінкою. Але саме стать — одна з перших категорій, яку ви усвідомлюєте і яка визначає подальше ваше життя. Хлопчиків та дівчаток не тільки по-різному вдягають, а й ставляться до них по-різному, пропонуючи різні правила поведінки. Так, хлопчики й чоловіки мають брати на себе важчу роботу, бути захисниками слабкіших, а дівчатка й жінки - лагідними й турботливими тощо. Кожен з вас повинен вести себе відповідно до своєї статі.

Вихователь запропонував дітям пограти у гру «Незакінчені ситуації».

Мета: ознайомити дітей з особливостями статево-рольово-рольової поведінки хлопчиків та дівчаток.

Варіант незакінченої ситуації для хлопчиків. У дитячому садку є дві кімнати. В одній кімнаті спортивний зал з м'ячами, гімнастичними сходами, канатом, різними тренажерами. З дітьми там займається тренер. В іншій кімнаті є різні куточки для гри: місце для читання, куточок для гри в "Будинок", куточок, де хлопчик зможе нарядитися в будь-якого казкового героя, куточок

для гри в школу. Хлопчики, яку кімнату ви виберете? Розкажіть, як ви там будете гратися. Вихователь вислуховував відповіді.

Вихователь: діти, якщо хлопчик для своїх ігор вибрав спортивну кімнату, куточок читання, при цьому для читання він вибрав книги про подорожі, пригоди, спорт; у грі "родина" приймав на себе роль тата, дідуся, брата; граючи з будівельним матеріалом, будував корабель, машину, космічну ракету та ін.; на машині перевозив вантажі, узявши на себе роль шофера то це і означає, що поведінка хлопчика відповідає його статі.

Варіант незакінченої ситуації для дівчаток.

У дівчинки незабаром день народження. Вона прийшла з мамою в магазин іграшок вибирати подарунок. Її увагу привернув великий іграшковий будинок, у ньому багато меблів, яку можна переставляти по своєму бажанню, і багато чоловічків, що можуть вільно рухатися по будинку. Її погляд так само зупинився і на полиці з машинами, конструкторами, іграшками для спортивних ігор. Як ти думаєш, що дівчинка вибере собі в подарунок? Чому?

Вихователь: діти, якщо дівчинка вибирає для читання чарівні казки про принцес, царівен й тому подібне; у грі з лялькою копіює поведінку турботливої мами, сестри чи бабусі; віддає перевагу грі, в якій можна наряджатися; з будівельного матеріалу воліє побудувати будинок, меблі для свого будинку, використовує деталі будівельника як предмети-замінники для сервіровки столу; машину – для поїздки в гості, за покупками тощо – то це означає, що така поведінка відповідає її статі.

Культура спілкування між хлопчиками і дівчатками, доброзичливе відношення один до одного; бажання бути охайним, здатність бачити й усувати недоліки свого зовнішнього вигляду в зачісці, одязі; прагнення надати допомогу один одному в грі, спільній діяльності; вміння бачити й цінувати гарні вчинки й позитивні риси характеру; розуміння й повага до думки партнерів протилежної статі формувалися у дітей експериментальних груп за допомогою бесіди «Наші відносини» та ігр «Компліменти – подяка», «Країна леді та джентельменів», «Ромашки для дівчаток і хлопчиків».

Бесіда з дітьми «Наші відносини» (додаток З) та гра «Компліменти – подяка» (додаток К) дозволили навчити дітей старшого дошкільного віку культурі спілкування в різних ситуаціях і ігровій діяльності та доброзичливо ставитися один до одного. У бесіді з дітьми «Наші відносини» вихователь запропонував для обговорення правила відносин між хлопчиками й дівчатками та разом з дітьми розбирав правила на конкретних прикладах з життя.

Після виконання завдання усіма дітьми у грі «Компліменти – подяка» вихователь запропонував грати у цю гру щодня. Приходячи вранці до садочка, погляньте одне на одного, знайдіть те, що вам подобається, і скажіть щось приємне товаришеві, щоб у всіх був гарний настрій. Адже всім приємно отримувати компліменти. Роблячи компліменти комусь, ти й себе починаєш більше поважати й знаходити у собі хороше.

Гра «Країна леді та джентельменів» (додаток Л) дозволили виховати у дітей експериментальних груп бажання бути ввічливими і охайними, здатність бачити і усувати недоліки свого зовнішнього вигляду в зачісці, одязі, прагнення надати допомогу один одному у грі, спільній діяльності.

Гра «Ромашки для дівчаток і хлопчиків» (додаток М) дозволила сформувати у дітей експериментальних груп уміння бачити й цінувати гарні вчинки й позитивні риси характеру один у одного. Після вибору дитиною варіанту відповіді вихователь пропонував аргументувати, пояснити свій вибір, а потім запитував у дітей: «Чи можемо приклеїти пелюстку?». Якщо вибір варіанту відповіді дитиною був не зовсім коректний з моральної точки зору, запитував в інших дітей, як би вони вчинили й чому, але не критикував дитину за її вибір, вважаючи, що вчинок, вибраний товаришем, справить на свідомість дитини, що виконувала завдання, більший вплив, ніж зауваження дорослого.

На останньому занятті з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку вихователь наголосив: ми з вами говорили про те, що всі люди поділяються на чоловіків і жінок; вони різняться за багатьма рисами та ознаками, але водночас мають і багато спільного; ви зрозуміли, що немає хорошої і поганої статі; кожна стать виконує свою місію, дуже потрібну

для життя на Землі; кожен з нас має любити і цінувати свою стать і з повагою ставитися до протилежної.

На основі зазначеного вище робимо висновок: методичне забезпечення передбачало три взаємопов'язані етапи: « Чоловік і жінка — які вони?», «Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка» та «Маленькі рицарі і маленькі принцеси». Кожний етап мав свою мету і завдання. Відповідно до мети виховних заходів нами розроблено перспективне планування занять з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку за допомогою творчих ігор у експериментальних групах ЕГ-1 та ЕГ-2. Перспективний план занять з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку за допомогою творчих ігор був розроблений на навчальний рік з вересня по травень. Передбачено 3 цикли на 9 місяців (по 3 місяці кожен цикл). Проведена робота, використані методи та засоби сприяють ефективному закріпленню попередньо набутих знань дітей на заняттях, в повсякденному житті, сприяють їх уточненню, узагальненню, що значно впливає на рівень сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Перевірка ефективності методики навчально-виховної роботи з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку (контрольний експеримент)

Мета контрольного експерименту - виявлення позитивних змін у рівнях сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку після проведення формувального експерименту. Згідно із принципом дотримання рівних умов експерименту, контрольний експеримент повторював зміст методики констатувального експерименту. Число респондентів залишилося колишнім – 100 дітей. Діагностичні методики використовувались тіж самі («Малюнок людини», «Індивідуальна бесіда з дітьми», «Спостереження за творчою грою дітей».

Зупинимось на кожній діагностичній методиці і результатах її виконання за кожним критерієм після формульованого експерименту.

1. Діагностична методика «Малюнок людини».

Аналіз малюнків дітей експериментальних та контрольних груп дозволив визначити ступінь прояву статево-рольової ідентичності у старших дошкільників після формульованого експерименту (додатки Н-1, Н-2, Н-3, Н-4). Можна відмітити, що у малюнках дітей експериментальних груп намальована фігура настільки ж тісно пов'язана з індивідом, що виконував малюнок; стали чітко прослідковуватися основні та додаткові ознаки статі; у більшості дітей відповідно статі намальований одяг та аксесуари.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості когнітивного критерію статево-рольових відносин після проведеного експерименту наведено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Розподіл дітей за рівнями сформованості когнітивного критерію статево-рольових відносин (за даними контрольного експерименту)

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	60	56	36	28
Середній	36	44	44	56
Низький	4	0	20	16

Аналіз малюнків старших дошкільників ЕГ-1 і ЕГ-2 після проведеного формульованого експерименту показав, що у 15 дітей (60 %) ЕГ-1 та 14 дітей (56 %) ЕГ-2 високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності. У малюнках Петі І., Толі П., Зіни М., Даши Б., Роми Г., Юри К., Зої Р., Толі С., Кирила Т (ЕГ-1) та Галі М., Толі І., Віті Л., Влада П., Галі Ф., Лілі П., Каті М., Гриші С., Віки П. (ЕГ-2) представлені основні та додаткові ознаки статі, відповідно статі намальований одяг та аксесуари. У малюнках цих дітей до експерименту не чітко проявлялися статеві ознаки. Середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності у 9 дітей (36 %) ЕГ-1 та у 11 дітей (44 %) ЕГ-2. Низький ступінь

прояву статево-рольової ідентичності лише у 1 дитини (4 %) – Борі З. (ЕГ-1). Хлопчик часто хворів і не відвідував дошкільний навчальний заклад. У малюнках Віті М., Олі П., Улі З., Максима Ш., Антона Л. (ЕГ-1); Дениса П., Віталія С., Ніни Б., Юри Д., Зіни О. (ЕГ-2) після експерименту уже проявлялися статеві ознаки. До експерименту ці діти намалювали людину з паличок, кіл, прямокутників, стать людини на їх малюнках не була відображена.

Аналіз малюнків старших дошкільників КГ-1 і КГ-2 показав, що у 9 дітей (36 %) КГ-1 та у 7 дітей (28 %) КГ-2 високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності. У 11 дітей (44 %) КГ-1 та у 14 дітей (56 %) КГ-2 середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності. Низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності у 5 дітей (20 %) КГ-1 і у 4 дітей (16 %) КГ-2.

На основі отриманих даних констатувального і контрольного експерименту складена порівняльна таблиця 2.9. рівнів сформованості когнітивного критерію статево-рольових відносин у дітей експериментальних і контрольних груп до проведення формувального експерименту і після нього.

Таблиця 2.9.

Порівняльна таблиця рівнів сформованості когнітивного критерію статево-рольових відносин у дітей експериментальних і контрольних груп (до проведення формувального експерименту і після нього)

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %							
	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	24	20	28	16	60	56	36	28
Середній	52	60	48	64	36	44	44	56
Низький	24	20	24	20	4	0	20	16

Кількісний відсоток дітей з високим ступенем прояву статево-рольової ідентичності зріс: з 24 % до 60 % (на 36 %) у ЕГ-1 та з 20 % до 56 % (на 26 %) у ЕГ-2; з 28 % до 36 % (на 8 %) у КГ-1 та з 16 % до 28 % (на 12 %) у КГ-2. Суттєво зменшився кількісний відсоток дітей з середнім ступенем прояву статево-рольової ідентичності у ЕГ-1 та ЕГ-2 і частково у КГ-1 та КГ-2, а саме: з 52 % до 36 % (на 16 %) у ЕГ-1 та з 60 % до 44 % (на 16 %) у ЕГ-2; з 48 % до 44

% (на 4 %) у КГ-1 та з 64 % до 56 % (на 8 %) у КГ-2. Низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності, після формувального експерименту, лише у однієї дитини (4 %) ЕГ-1 проти 24 % до проведення експерименту. На 4 % зменшився кількісний відсоток дітей з низьким ступенем прояву статево-рольової ідентичності у КГ-1 та КГ-2.

Отже, аналіз показав, що кількісний відсоток дітей, які усвідомлюють свою статево належність і незворотність статі значно збільшився після проведення формувального експерименту у ЕГ-1 та ЕГ-2 і частково у дітей контрольних груп.

2. Діагностична методика «Індивідуальна бесіда з дітьми».

Прослухавши відповіді дошкільників (як експериментальних, так і контрольних груп) на поставлені запитання вихователі склали протоколи результатів опитування (П-1, П-2, П-3, П-4) та проаналізували їх результати. Можна відмітити, що діти ЕГ-1 та ЕГ-2, після проведеного експерименту, добре знають про статево-рольово-рольові функції чоловіка й жінки в родині; мають уявлення про особливості статево-рольово-рольової поведінки; чітко називають професії чоловічі та жіночі, знають що означають їх імена та хто такі «Джентельмени», а хто «Леді».

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10.

Розподіл дітей за рівнями сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин (за даними контрольного експерименту)

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	56	56	32	28
Середній	40	44	48	56
Низький	4	0	20	16

Після проведеного формувального експерименту у 14 (56 %) дітей ЕГ-1 та 14 (56 %) дітей ЕГ-2 виявлений високий рівень сформованості статево-рольових відносин емоційно-оцінювального критерію. Після формувального експерименту до високого рівня сформованості статево-рольових відносин віднесені показники у знаннях: Петі І., Толі П., Зіни М., Даші Б., Роми Г., Юри К., Зої Р., Толі С. (ЕГ-1); Толі І., Віті Л., Влада П., Лілі П., Каті М., Гриші С., Вікі П. (ЕГ-2). Високий рівень сформованості статево-рольових відносин емоційно-оцінювального критерію виявлено у 8 (32 %) дітей КГ-1 та 7 (28 %) дітей КГ-2. До високого рівня сформованості статево-рольових відносин віднесені показники у знаннях: Колі Т., Лариси Ф., Саши В. (КГ-2). Діти знають про статево-рольові функції чоловіка й жінки в родині; мають уявлення про відмінності хлопчиків і дівчаток і особливості їх статево-рольової поведінки, чітко називають професії чоловічі та жіночі, знають що означають їх імена та хто такі «Джентельмени», а хто «Леді». До формувального експерименту знання цих дітей були віднесені до середнього рівня сформованості статево-рольових відносин.

Низький рівень сформованості статево-рольових відносин емоційно-оцінювального критерію виявлений у однієї дитини (4 %) ЕГ-1 та у 5 (20 %) дітей КГ-1 і у 4 (16 %) дітей КГ-2. До формувального експерименту до низького рівня сформованості статево-рольових відносин були віднесені показники у знаннях: Віті М., Олі П., Борі З., Улі З., Максима Ш, Антона Л. (ЕГ-1); Деніса П., Віталія С., Ніни Б., Юри Д., Зіни О. (ЕГ-2); Антона П., Владика Т., Андрія П., Заріни Г., Крістіни П., Саши В. (КГ-1); Антона З., Даши С., Поліни Д. та Феді Н. (КГ-2). У всіх дітей ЕГ-1 та ЕГ-2 (окрім Борі З. – ЕГ-1) і у Заріни З. (КГ-1) виявлений середній рівень сформованості статево-рольових відносин.

На основі отриманих даних констатувального і контрольного експерименту складена порівняльна таблиця рівнів сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин у дітей експериментальних і контрольних груп до проведення формувального експерименту і після нього (таблиця 2.11.).

**Порівняльна таблиця рівнів сформованості емоційно-оцінювального критерію статево-рольових відносин у дітей експериментальних і контрольних груп
(до проведення формувального експерименту і після нього)**

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %							
	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	24	28	32	16	56	56	32	28
Середній	52	52	44	68	40	44	48	56
Низький	24	20	24	16	4	0	20	16

Кількісний відсоток дітей з високим рівнем сформованості статево-рольових відносин емоційно-оцінювального критерію зріс: з 24 % до 56 % (на 32 %) у ЕГ-1, з 28 % до 56 % (на 28 %) у ЕГ-2 та з 16 % до 28 % (на 12 %) у КГ-2. У КГ-1 кількісний відсоток дітей з високим рівнем сформованості статево-рольових відносин не змінився, залишився на рівні 32 %. Низький рівень сформованості статево-рольових відносин емоційно-оцінювального критерію виявлений у однієї дитини (4 %) ЕГ-1 (проти 24 % до експерименту), у 20 % дітей КГ-1 (проти 24 %). У КГ-2 кількісний відсоток дітей з низьким рівнем сформованості статево-рольових відносин не змінився, залишився на рівні 16 %.

Порівняльний аналіз результатів «Індивідуальної бесіди з дітьми» ЕГ-1 та ЕГ-2 до і після формувального експерименту показав, що знання дітей про обов'язки чоловіків і жінок у родині, про чоловічі і жіночі професії, про риси характеру притаманні чоловікам і жінкам, про відмінність хлопчиків від дівчаток та відмінність у їх поведінці суттєво розширилися. Частково розширилися знання у дітей контрольних груп.

3. Діагностична методика «Спостереження за творчою грою дітей».

Спостерігаючи за творчими іграми дітей експериментальних і контрольних груп, після проведеного формувального експерименту, вихователі заповнили таблиці «Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку» (додатки Р-1, Р-2, Р-3, Р-4) та проаналізували їх

результати. Виявлено, що після проведеного експерименту, діти стали більш вільно вступати в ігрову взаємодію з однолітками як своєї так і протилежної статі, підвищився їх емоційний настрій на роль у грі, що відповідав їх статі. Діти почали доброзичливо ставитися один до одного, прагнули надати допомогу один одному у грі, прислухалися до порад своїх товаришів по грі, чемно себе вели.

Розподіл дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп за рівнями сформованості поведінкового критерію статево-рольових відносин після проведеного експерименту наведено в таблиці 2.12

Таблиця 2.12.

Розподіл дітей за рівнями сформованості поведінкового критерію статево-рольових відносин (за даними контрольного експерименту)

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	56	56	32	28
Середній	40	44	48	56
Низький	4	0	20	16

Аналіз показав, що після проведеного формувального експерименту у 14 (56 %) дітей ЕГ-1 та 14 (56 %) дітей ЕГ-2 виявлений високий рівень статево-рольових відносин. Після формувального експерименту у Толі П., Зіни М., Даші Б., Роми Г., Юри К., Зої Р., Толі С. (ЕГ-1); Толі І., Віті Л., Влада П., Лілі П., Каті М., Гриші С., Віки П. (ЕГ-2) відмічено високий рівень статево-рольових відносин (до експерименту у цих дітей був середній рівень). Низький рівень статево-рольових відносин у експериментальних групах виявлено тільки у однієї дитини – Борі З. (ЕГ-1).

У контрольних групах високий рівень статево-рольових відносин виявлено у 8 (32 %) дітей КГ-1 та 7 (28 %) дітей КГ-2. У Свєти Р., Галі Ю. (ЕГ-1); Колі Т., Лариси Ф., Саши В. (КГ-2) - високий рівень статево-рольових відносин (до експерименту у цих дітей був середній рівень). Низький рівень

статевро-рольових відносин виявлено у 5 (20 %) дітей КГ-1 та у 4 (16 %) дітей КГ-2.

На основі отриманих даних констатувального і контрольного експерименту складена порівняльна таблиця рівнів сформованості поведінкового критерію статево-рольових відносин у дітей експериментальних і контрольних груп до проведення формувального експерименту і після нього (таблиця 2.13.).

Таблиця 2.13.

Порівняльна таблиця рівнів сформованості поведінкового критерію статево-рольових відносин у дітей експериментальних і контрольних груп (до проведення формувального експерименту і після нього)

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %							
	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	28	28	24	28	56	56	32	28
Середній	48	32	52	48	40	44	48	56
Низький	24	40	24	24	4	0	20	16

Кількісний відсоток дітей з високим рівнем статево-рольових відносин, після формувального експерименту, зріс: з 28 % до 56 % (на 28 %) у ЕГ-1, з 28 % до 56 % (на 28 %) у ЕГ-2 та з 24 % до 32 % (на 8 %) у КГ-1. У КГ-2 кількісний відсоток дітей з високим рівнем статево-рольових відносин не змінився, залишився на рівні 28 %. Низький рівень статево-рольових відносин виявлено у однієї дитини (4 %) ЕГ-1 (проти 24 % до експерименту), у 20 % дітей КГ-1 (проти 24 %) та у 16 % дітей КГ-2 (проти 24 %). У ЕГ-2 дітей з низьким рівнем статево-рольових відносин не виявлено.

Отже, рівень статево-рольових відносин значно зріс у дітей експериментальних груп та частково у дітей контрольних груп.

Загальні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку як експериментальних так і контрольних груп після формувального експерименту наведено в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Загальні рівневі характеристики сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку експериментальних та контрольних груп

(за даними контрольного експерименту)

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	57	56	33	28
Середній	39	44	47	56
Низький	4	0	20	16

Проаналізувавши отримані показники сформованості статево-рольових відносин за всіма критеріями під час констатувального та контрольного етапів експерименту, ми мали змогу порівняти загальний рівень їх сформованості у дітей експериментальних і контрольних груп до проведення формувального експерименту і після нього. На основі отриманих даних була складена порівняльна таблиця розподілу дітей за рівнями сформованості статево-рольових відносин 2.15, а також діаграма (рис. 2.5).

Таблиця 2.15

Порівняльна таблиця розподілу дітей за рівнями сформованості статево-рольових відносин

Рівні сформованості статево-рольових відносин	Кількість дітей у %							
	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2	ЕГ-1	ЕГ-2	КГ-1	КГ-2
Високий	25	25	28	20	57	56	33	28
Середній	51	48	48	61	39	44	47	56
Низький	24	27	24	19	4	0	20	16

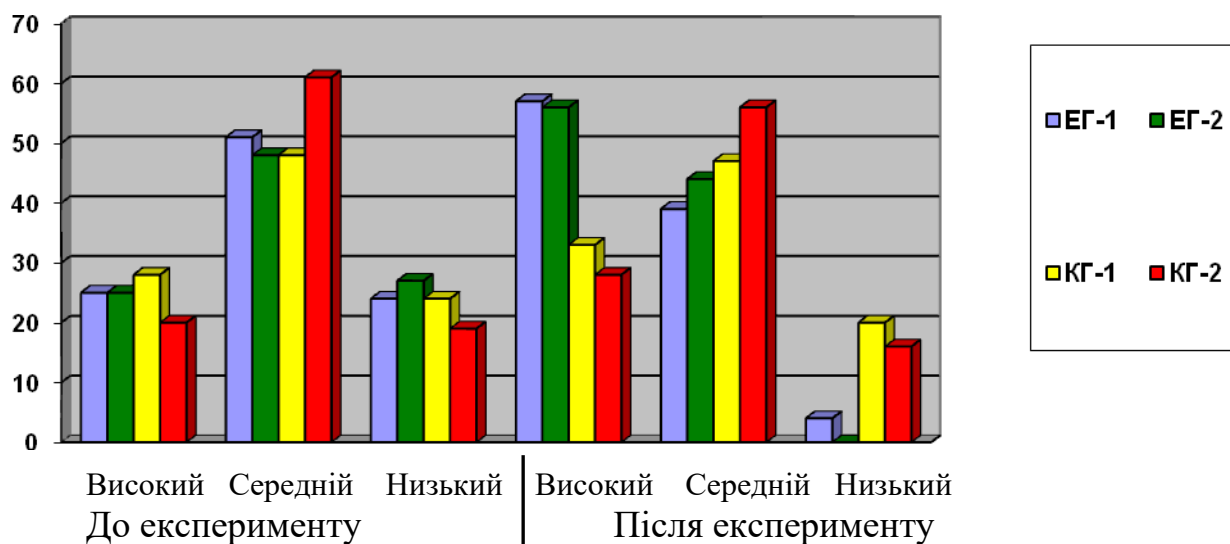

Рис. 2.5. Порівняльна діаграма рівнів сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку.

Показники сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку та їх порівняльна характеристика, представлена на діаграмі 2.5. доводять, що значне зростання високого рівня сформованості статево-рольових відносин та суттєве зменшення низького рівня у дітей експериментальних груп, є наслідком впровадження розробленої нами методики формування статево-рольових відносин. Доведена статистична значимість відмінностей знань, які спостерігаються у дітей експериментальних та контрольних груп, а саме: у дітей експериментальних груп, після проведеного експерименту, значно вищий прояв статево-рольової ідентичності (діти експериментальних груп усвідомили свою статеву належність і незворотність статі); збільшився обсяг знань про зайнятість чоловіка і жінки в родині, про професійну діяльність дорослих, про риси характеру притаманні чоловікам і жінкам, про відмінність поведінки хлопчиків і дівчаток. Діти експериментальних груп почали доброзичливо ставитися один до одного, надавати допомогу в спільній ігровій діяльності, значно підвищився у них емоційний налаштунок на прийняття у гру дитини протилежної статі, вони беруть на себе ролі відповідно своєї статево-рольової ідентичності.

Отже, підсумовуючи можна зробити наступний висновок: контрольний експеримент повторював зміст методики констатувального експерименту. Число респондентів залишилося колишнім – 100 дітей. Діагностичні методики використовувались тіж самі («Малюнок людини», «Індивідуальна бесіда з дітьми», «Спостереження за творчою грою дітей»). Проаналізувавши отримані показники сформованості статево-рольових відносин за всіма критеріями під час констатувального та контрольного етапів експерименту, ми порівняли загальний рівень їх сформованості у дітей експериментальних і контрольних груп до проведення формувального експерименту і після нього. Розроблена й апробована нами методика формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх вплинула на зміну рівнів сформованості статево-рольових відносин у дітей експериментальних груп, вона сприяла їх значному підвищенню. Експериментальна перевірка ефективності методики формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх виявила її доступність, дієвість та необхідність щодо розвитку процесу формування статево-рольових відносин у дошкільників.

Висновки до розділу 2

Проведений експеримент, в якому прийняло участь 100 дітей засвідчив:

1. У процесі здійсненої нами експериментальної роботи виявлено, що у педагогічній практиці робота, спрямована на формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку, зазвичай, проводиться недостатньо.

2. Експериментальна робота включала три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. Діагностика рівнів сформованості статево-рольових відносин проводилася за допомогою когнітивного, емоційно-оцінювального і поведінкового критеріїв. У ході дослідницько-експериментальної роботи спочатку з'ясувався рівень сформованості статево-рольових відносин за кожним критерієм, а потім визначався її загальний рівень. З цією метою до кожного критерію були обрані завдання, що пропонувалися всім означеним групам дітей (як експериментальним, так і контрольним).

3. Результати констатувального етапу експериментальної роботи показали невисокий рівень сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку, що обумовлено невисокою ефективністю організації роботи в напрямку формування статево-рольових відносин у дітей закладів дошкільної освіти.

4. Розроблена нами методика підвищила рівень сформованості статево-рольових відносин у дітей експериментальних груп з низького на середній і високий, оскільки вона сприяла формуванню знань про відмінність поведінки хлопчиків і дівчаток; дала можливість виховати культуру спілкування в різних ситуаціях і ігровій діяльності; виробила: доброзичливе відношення один до одного; прагнення надати допомогу один одному в грі, спільній діяльності; уміння бачити й цінувати гарні вчинки й позитивні риси характеру; розуміння й повагу думки партнерів протилежної статі.

На основі проведеної роботи та результатів досліджень можна зробити висновок, що формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку здійснюється за умови систематичної роботи закладу дошкільної освіти та активного впровадження в освітньому процесі даної методики.

ВИСНОВКИ

У роботі проведено теоретичне узагальнення проблеми формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до теоретичних положень започаткованого експериментального дослідження спроектоване методичне забезпечення формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх. Результати дослідження свідчать про досягнення мети, виконання поставлених завдань і дають підстави зробити наступні висновки:

1. Проведене дослідження показало, що проблема формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку є недостатньо розробленою в педагогічній теорії і практиці.

2. Формування статево-рольових відносин в закладах дошкільної освіти України знаходиться на початковому етапі розвитку, і наявна науково-методична література з означеної проблеми не забезпечує на необхідному рівні здійснення даної роботи.

3. Одним із найактуальніших напрямів роботи закладу дошкільної освіти є забезпечення дітей необхідним обсягом знань із формування статево-рольових відносин.

4. Формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку є можливим через творчі ігри. Специфіка творчої гри дозволила використати її в нашій методиці як один з ефективних засобів формування статево-рольових відносин у дошкільників.

5. Узагальнення матеріалів дослідження дозволило визначити критерії: визначення своїх обов'язків і ролі у міжстатевому спілкуванні, усвідомлене ставлення до протилежної статі та культури взаємин дошкільників із представниками своєї і протилежної статі. Показники: сформованість у дітей статево-рольової ідентифікації та статево-рольово-рольової позиції, перших уявлень про моральні норми відносин між дітьми різної статі.

6. Ми розробили методику експерименту, яка включала в себе три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

7. Констатувальний експеримент був спрямований на виявлення рівнів сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Діагностика рівнів сформованості статево-рольових відносин проводилася за допомогою когнітивного, емоційно-оцінювального і поведінкового критеріїв. У ході констатувального експерименту з'ясовано фактичний стан сформованості статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Виявлено, що у дітей як експериментальних, так і контрольних груп незначний відсоток високого рівня сформованості статево-рольових відносин, переважає середній рівень. Отже, процес формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку потребував систематичного, цілеспрямованого впливу з боку вихователів.

8. Результатом теоретико-експериментальної роботи стала розроблена методика формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх. Методичне забезпечення передбачало три взаємопов'язані етапи: «Чоловік і жінка — які вони?», «Я — хлопчик, майбутній чоловік. Я — дівчинка, майбутня жінка» і «Маленькі рицарі і маленькі принцеси». Кожний етап мав свою мету і завдання.

9. Відповідно до мети виховних заходів нами розроблено перспективне планування занять з формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку за допомогою творчих ігор у експериментальних групах ЕГ-1 та ЕГ-2.

10. Ефективність розробленої методики формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх була перевірена в ході експериментальної роботи.

11. У дошкільників експериментальних груп, після навчання за розробленою методикою, значно зріс високий рівень сформованості статево-рольових відносин та знизився середній і низький рівень.

12. Припущення про те, що формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх буде можливо при

цілеспрямованому, систематичному навчанні підтвердилося на основі результатів статистичної обробки експериментальних даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі"/ наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. К.: Світич, 2008. 430 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р. / Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Бочкарьова Л. П. Гігієна дітей і підлітків - М., 1996. - 185 с.
4. Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини: Науково-методичний збірник / за ред. Т.В. Говорун. К.: Інститут змісту та методів навчання, 2016. 168 с.
5. Гаубас С. М. Особливості статевого виховання дітей різного віку в сучасних умовах *Все для вчителя*. 2006. № 1-2. С. 22-25.
6. Говорун Г. В., Шарган О. М. Батькам про статеve виховання дітей К.: Рад. шк., 1990.250 с.
7. Гончаренко А. М. Особливості виховання гуманних взаємин хлопчиків та дівчаток дошкільного віку // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: 36. наук. пр. К.: Пед. думка, 1999, Кн. 2. С. 102-109.
8. Гончаренко А. Хлопчики й дівчатка: міжособистісні взаємини *Дошкільне виховання*. 2007. № 4. С. 8-10.
9. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997.450 с.
10. Городнова Н. Гендерний розвиток особистості. К. Шкільний світ, 2008. 128 с.
11. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років [Текст] / наук. кер. проекту Віктора Олександровича Огнев'юка ; авт. кол. : Ганна Володимирівна Беленька, Ольга Любомирівна Богініч, Наталія Іванівна Богданець-Білоskalенко та ін. К : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

12. Дитина у сучасному соціопросторі : навчальний посібник [Текст] / Тамара Олександрівна Піроженко, Світлана Олексіївна Ладивір, Ірина Миколаївна Біла та ін. ; за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
13. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / В.О. Огнев'юк. 2013. 498с.
14. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Наук. кер. проекту Огнев'юк В.О.; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець ; Мін. осв. і науки Укр.; Київ. ун-т ім. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Грінченка, 2020. 440с.
15. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія/ А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш та ін.; Заг. ред. Н.В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
16. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій /Автор-укладач Н.П. Наволокова. Х.: Вид. група "Основа", 2009. 176 с.
17. Єремєєва В., Хрізман Т. Хлопчики та дівчатка: два різних світи. - К.: Редакція загальнопедагогічних газет, 2013. 111 с.
18. Закон України "Про дошкільну освіту". К. : Ред. ж-лу "Дошкільне виховання", 2001. 56 с.
19. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту / Упорядники К.Л.Крутий, Н.В.Погрібняк. 4-те видання. Доповнене. Запоріжжя: ТОВ "Ліпс"ЛТД, 2012. 336 с.
20. Іванченко С. Багатовимірна модель гендера *Соціальна психологія*, 2010, № 4. С. 157-173
21. Ельконін Д. Б. Основні питання теорії дитячої гри *Психологія і педагогіка гри дошкільника*. К., 1986.
22. Калуська Л.В. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошкільним працівникам / Л.В. Калуська., М.В. Отрощенко. Мандрівець, 2010. 376 с.

23. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку *Дошкільне виховання*. 2006. № 2. С. 3-6.
24. Колберг І. А. Деякі аспекти статевого виховання дітей: Наук. - метод, зб. К., 1996. 84 с.
25. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [наук. метод. посіб.] / наук. ред. О. Л. Кононко. К. : Ред. ж-лу "Дошкільне виховання", 2003. 243 с.
26. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку "Соняшник" / Л. В. Калуська. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 88 с.
27. Кон І.С. Вступ до сексології: Пер. з рос. / П.Л. Пироженко. - К.: Либідь, 1991. - 304 с.
28. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку /Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.
URL: <https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTCJ-NO3SISU47Gd/view>
29. Короткова Н.А. Сюжетно-рольова гра старших дошкільників *Дитина в дитячому садку*. 2016. № 2. С. 84 - 87
30. Корсак К. Статеве виховання - проблема чи апорема сучасних освітніх систем? *Світло*. 2013. № 2. С. 44-48.
31. Кочерга О. Дівчатка: які вони? Психологічні особливості *Дошкільне виховання*. 2007. № 3. С. 5-8.
32. Кочерга О. Хлопчики: які вони? Психологічні особливості *Дошкільне виховання*. 2007. № 2 С. 5-7.
33. Кубриченко Т. Гендерний розвиток дівчинки *Дошкільне виховання*. 2011. № 3. С. 16-19
34. Лисенко Н.В. Лисенко Н.В. Педагогіка українського дошкілля: У 3 частинах. Ч. 2: Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. 360 с.
35. Лохвицька Л., Андрющенко Т. Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати *Дошкільне виховання*. 2012. № 12. С. 10-13

36. Лохвицька Л., Андрющенко Т. Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати *Дошкільне виховання*. 2013. № 2. С. 24-27
37. Лохвицька Л., Андрющенко Т. Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати *Палітра педагога*. 2013. № 4. С. 24-27.
38. Лохвицька Л., Андрющенко Т. Про здоров'я треба знати, про здоров'я треба дбати *Палітра педагога*. 2014. № 2. С. 20-23.
39. Лохвицька Л.. Калейдоскоп моральності для дошкільнят: розвивально-виховний контент: Навчально-методичний посібник із морального виховання дітей / Упорядники: Любов Лохвицька, Оксана Михайленко. Видавництво "Мандрівник", 2020. 208с.
40. Луценко В. Морально-статеве виховання *Дошкільне виховання*. 2008. № 8. – С. 14-16
41. Макаренко А. С. Книга для батьків. К.: Радянська школа, 1980. С. 183.
42. Малятко: Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку / Ред. З. П. Плохій. К., 1999. 150 с.
43. Маргулян І. Хлопчики і дівчатка - чому вони різні? *Психолог*. 2008. № 11. (299). С. 3-8.
44. Медведєв Г.П. Все починається в сім'ї. Із азбуки сімейного виховання. /Г.П. Медведєв, А.В. Над'ярний. К.: Молодь, 1983. 104 с.
45. Мезеря І.В. Актуальні проблеми статевого виховання. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації вихователів закладів дошкільної освіти. Луганськ: Знання. 2003. 28 с.
46. Микитченко В. Граємо в дорослих: я буду жінкою, я буду чоловіком *Дошкільне виховання*. 2011. № 4. С. 22-23.
47. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021р. №33 "Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція". URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>

48. Ничкало Н. Г. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент: монографія. Київ : ДВНЗ "Ун-т менеджменту освіти" НАПН України, 2018. 440 с.
49. Олійник Л.М. Авторській підхід до здійснення статевого виховання старших дошкільників та учнів початкової школи *Дитячий садок*. 2009. № 29-31 (509-511). С. 93-95.
50. Олійник Л.М. Статева соціалізація дошкільнят *Дошкільне виховання*. 2008. № 11. С. 7-9.
51. Олійник Л.М. Статеве виховання від народження до 10 років. Миколаїв, 2008. 50 с.
52. Олійник Л.М. Статеве виховання у дошкільному закладі та початковій школі: навчально-методичний посібник Миколаїв: МОППО, 2011. 128 с.
53. Олійник Л.М. Табу чи відверта розмова? *Дошкільне виховання*. 2007. № 11. С. 12-15.
54. Олійник М.І., Журат Ю.В., Фесун Г.С. Розвиток та діагностика пізнавальних процесів дошкільника: навчально-методичний посібник. Чернівці: Родовід, 2019. 176с.
55. Положення про заклад дошкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 р. № 305 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27 січня 2021 р. № 86). / Кабінет міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-п#Text>
56. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - К.: „Академвидав", 2004. - 456 с.
57. Попова Н.Ю. Діагностика статевої вихованості дітей старшого дошкільного віку
http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_7/2_rozdil/Popova.htm
58. Попова Н.Ю. Педагогічні умови формування образу "Я" у старших дошкільників в умовах статевого виховання
http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_7/2_rozdil/Popova.htm

59. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
60. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 264 с.
61. Програма розвитку дітей дошкільного віку "Впевнений старт" / О. О. Андрієтти, О.П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г.М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н.А. Случинська, Н.І. Трикоз. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.
62. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку "Впевнений старт" *Палітра педагога*. 2010. №4. С.4-26.
63. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років "Оберіг". Тернопіль : Мандрівець, 2014.
64. Програми розвитку дітей дошкільного віку / Департамент освіти і науки Запорізької міської ради. URL: <https://osvita.city/osvita/doskilna-osvita/programi-rozvitku-ditej-doskilnogo-viku>
65. Титаренко Т.М. Хлопчики і дівчатка: Психологічне становлення індивідуальності. К.: Т-во „Знання" УРСР, 1989. - 48 с.
66. Фіяло Т. Статеве виховання - справа щоденна *Дошкільне виховання*. 2003. № 3. С. 6 - 9.
67. Шелестова Л. Формуємо світогляд *Дошкільне виховання*. 2010. № 11. С. 6 - 9.
68. Яшник С.В. Гендерний підхід у вихованні: Методичні рекомендації. К.: НАУ, 2008. 32 с.

ДОДАТКИ

Додаток А-1

Протокол фіксації ступеня прояву статево-рольової ідентичності у дітей

ЕГ-1

Ім'я дитини	Високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)
1	2	3	4
Аня П.	46		
Петя І.		39	
Вітя М.			26
Оля П.			21
Саша Н.	48		
Толя П.		37	
Боря З.			18
Галя І.		34	
Зіна М.		39	
Даша Б.		38	
Ніна Д.	47		
Женя В.	48		
Рома Г.		38	
Уля З.			21
Юра К.		38	
Тарас Л.		34	
Вітя О.		35	
Зоя Р.		38	
Толя С.		37	
Кирил Т.		36	
Коля І.	47		
Максим Ш.			25
Ліля Ф.		34	
Антон Л.			22
Саша Х.	47		

Протокол фіксації ступеня прояву статево-рольової ідентичності у дітей

ЕГ-2

Ім'я дитини	Високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)
1	2	3	4
Галя М.		42	
Толя І.		37	
Денис П.			26
Зоя М.		32	
Петя О.	48		
Вітя Л.		38	
Віталій С.			21
Влад П.		35	
Саміра Н.	42		
Галя Ф.		39	
Стас З.	45		
Коля Т.	47		
Ліля П.		38	
Ніна Б.			20
Катя М.		39	
Гриша С.		33	
Кирил У.	48		
Андрій У.		40	
Юра Д.			23
Шура З.		33	
Віка П.		34	
Зіна О.			21
Даша З.		30	
Лариса М.		35	
Кирил О.		34	

Протокол фіксації ступеня прояву статево-рольової ідентичності у дітей

КГ-1

Ім'я дитини	Високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)
1	2	3	4
Катя Н.		37	
Антон П.			23
Коля Ф.	48		
Зоя О.		33	
Олег І.	49		
Андрій П.			21
Кирил А.		34	
Ксюша С.	47		
Крістіна П.			22
Неля З.		37	
Света Р.		40	
Владик Т.			21
Петрик Д.		38	
Анжела З.	49		
Заріна Г.			25
Денис Б.	47		
Оля Л.		39	
Толя Р.		35	
Боря Х.		32	
Кіра С.		36	
Галя Ю.	43		
Саша З.	45		
Юра Я.		37	
Коля Д.		38	
Саша В.			23

Протокол фіксації ступеня прояву статево-рольової ідентичності у дітей

КГ-2

Ім'я дитини	Високий ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Середній ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)	Низький ступінь прояву статево-рольової ідентичності (сума балів)
1	2	3	4
Світлана Ю.		34	
Юра Я.		36	
Зіна С.	45		
Антон З.			23
Маша Я.		33	
Вітя Б.			31
Олег Ш.		35	
Аня К.		38	
Тома З.	44		
Захар П.	46		
Коля Т.		38	
Маша Л.		37	
Даша С.			25
Женя Г.		33	
Кирил О.		36	
Льоня З.	48		
Лариса Ф.		37	
Неля С.		37	
Оля М.		35	
Поліна Д.			22
Ростік Б.		36	
Саша В.		38	
Толя Ю.		31	
Федя Н.			23
Юля О.		34	

Протокол результатів опитування дітей ЕГ-1

(за результатами бесіди)

Ім'я дитини	Номера питань																	Сума балів	Рівень знань
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
Аня П.	2	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	47	В
Петя І.	1	3	3	3	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	3	2	1	40	С
Вітя М.	3	2	3	1	1	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	2	1	27	Н
Оля П.	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2	1	22	Н
Саша Н.	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	50	В
Толя П.	2	2	3	1	2	3	1	2	1	2	3	3	3	3	2	3	2	38	С
Боря З.	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	19	Н
Галя І.	1	2	3	2	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	33	С
Зіна М.	1	2	3	3	3	2	2	2	2	3	3	3	3	3	2	2	1	40	С
Даша Б.	1	3	3	2	2	2	1	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	39	С
Ніна Д.	2	2	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	47	В
Женя В.	3	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	49	В
Рома Г.	1	2	3	3	2	3	1	2	2	2	3	3	3	3	3	2	1	39	С
Уля З.	1	2	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	22	Н
Юра К.	2	2	2	2	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	3	2	1	38	С
Тарас Л.	1	2	3	2	1	1	1	2	1	2	3	3	3	3	2	2	1	33	С
Вітя О.	1	3	3	2	2	2	2	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	35	С
Зоя Р.	2	2	3	2	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	2	3	2	39	С
Толя С.	2	2	3	2	2	3	1	2	1	2	3	3	3	3	2	2	2	38	С
Кирил Т.	2	3	3	2	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	35	С
Коля І.	3	3	3	3	2	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	48	В
Максим Ш.	2	2	3	1	1	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	2	1	26	Н
Ліля Ф.	2	2	3	2	1	1	1	2	1	2	3	3	3	3	2	2	1	33	С
Антон Л.	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2	1	22	Н
Саша Х.	3	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	47	В

Протокол результатів опитування дітей ЕГ-2
(за результатами бесіди)

Ім'я дитини	Номера питань																	Сума балів	Рівень знань
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
Галя М.	2	2	3	3	3	3	1	2	3	3	3	3	3	2	3	2	44	В	
Толя І.	1	3	2	2	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	2	1	38	С	
Денис П.	2	2	3	1	1	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	1	26	Н	
Зоя М.	2	2	2	1	2	1	2	2	1	2	3	2	2	2	2	1	31	С	
Петя О.	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	49	В	
Вітя Л.	3	2	3	1	2	3	1	2	1	2	3	3	3	2	3	2	39	С	
Віталій С.	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	21	Н	
Влад П.	3	3	3	2	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	36	С	
Саміра Н.	3	3	3	3	3	2	2	3	2	3	2	3	3	2	2	1	43	В	
Галя Ф.	3	3	3	2	2	2	1	3	2	3	3	3	3	2	2	2	42	В	
Стас З.	2	2	3	2	2	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2	45	В	
Коля Т.	3	2	3	3	3	2	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2	46	В	
Ліля П.	1	2	2	2	2	3	1	3	2	2	3	3	3	3	2	1	38	С	
Ніна Б.	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	21	Н	
Катя М.	3	2	2	2	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	2	1	39	С	
Гриша С.	2	2	3	2	1	1	1	2	1	2	3	3	3	2	2	1	34	С	
Кирил У.	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	49	В	
Андрій У.	2	2	2	3	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	3	3	40	С	
Юра Д.	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	23	Н	
Шура З.	3	2	3	1	2	1	2	2	1	2	3	2	2	2	2	1	33	С	
Віка П.	2	2	2	3	1	1	1	2	2	2	3	3	3	2	2	1	35	С	
Зіна О.	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	21	Н	
Даша З.	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	3	2	3	3	2	2	29	С	
Лариса М.	2	3	2	3	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	1	34	С	
Кирил О.	2	2	2	3	2	3	1	2	2	2	3	2	2	2	2	1	35	С	

Протокол результатів опитування дітей КГ-1
(за результатами бесіди)

Ім'я дитини	Номера питань																	Сума балів	Рівень знань
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
Катя Н.	2	2	3	2	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	2	2	1	38	С
Антон П.	3	2	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	24	Н
Коля Ф.	3	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	49	В
Зоя О.	2	2	3	2	1	1	1	2	1	2	3	3	3	3	2	2	1	34	С
Олег І.	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	50	В
Андрій П.	3	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	21	Н
Кирил А.	2	3	3	2	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	35	С
Ксюша С.	2	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	48	В
Крістіна П.	1	1	3	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	2	1	22	Н
Неля З.	1	2	3	2	2	2	1	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	38	С
Света Р.	2	3	3	3	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	3	1	2	41	В
Владик Т.	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	22	Н
Петрик Д.	2	3	3	1	2	3	1	2	1	2	3	3	3	3	2	3	2	39	С
Анжела З.	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	49	В
Заріна Г.	2	2	3	1	1	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	2	1	26	Н
Денис Б.	3	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	48	В
Оля Л.	2	2	3	2	2	2	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	40	С
Толя Р.	2	3	3	2	2	2	2	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	36	С
Боря Х.	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	33	С
Кіра С.	1	2	2	2	2	2	1	2	2	3	3	3	3	3	2	2	1	36	С
Галя Ю.	3	3	3	3	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	2	2	2	42	В
Саша З.	3	2	2	2	3	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	46	В
Юра Я.	3	3	3	1	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	2	2	2	38	С
Коля Д.	3	3	3	1	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	2	3	2	39	С
Саша В.	2	2	2	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	24	Н

Протокол результатів опитування дітей КГ-2
(за результатами бесіди)

Ім'я дитини	Номера питань																	Сума балів	Рівень знань
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
Світлана Ю.	2	2	2	3	2	3	1	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1	35	С
Юра Я.	3	3	2	3	2	2	2	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	37	С
Зіна С.	3	2	3	2	2	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	46	В
Антон З.	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	24	Н
Маша Я.	2	3	2	3	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	1	34	С
Вітя Б.	2	2	2	1	2	1	2	2	1	2	3	2	2	2	2	2	1	31	С
Олег Ш.	2	2	2	3	1	1	1	2	2	2	3	3	3	3	2	2	1	35	С
Аня К.	2	2	2	2	2	3	1	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	39	С
Тома З.	3	2	3	3	3	3	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2	45	В
Захар П.	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	2	3	2	47	В
Коля Т.	2	2	3	2	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	3	2	1	39	С
Маша Л.	1	2	2	2	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	3	2	1	37	С
Даша С.	2	2	3	1	1	1	1	2	1	2	1	1	2	1	2	2	1	26	Н
Женя Г.	2	2	3	2	1	1	1	2	1	2	3	3	3	3	2	2	1	34	С
Кирил О.	1	2	2	2	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	3	2	1	37	С
Льоня З.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2	48	В
Лариса Ф.	1	2	2	3	2	3	1	2	2	2	3	3	3	3	3	2	1	38	С
Неля С.	1	2	2	2	2	2	1	3	2	2	3	3	3	3	2	2	1	37	С
Оля М.	3	3	3	2	2	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	36	С
Поліна Д.	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	23	Н
Ростік Б.	2	2	2	1	2	3	1	2	1	2	3	3	3	3	2	3	2	37	С
Саша В.	2	3	2	2	2	2	1	2	1	2	3	3	3	3	3	2	1	39	С
Толя Ю.	2	2	2	1	2	1	2	2	1	2	3	2	2	2	2	2	1	31	С
Федя Н.	1	2	2	2	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	23	Н
Юля О.	2	2	3	2	2	2	2	2	1	2	3	2	2	2	2	2	1	34	С

Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку ЕГ-1 у творчій грі

Ім'я дитини	Високий рівень вияву статево-рольових ролей	Середній рівень вияву статево-рольових ролей	Низький рівень вияву статево-рольових ролей
1	2	3	4
Аня П.	+		
Петя І.	+		
Вітя М.			+
Оля П.			+
Саша Н.	+		
Толя П.		+	
Боря З.			+
Галя І.		+	
Зіна М.		+	
Даша Б.		+	
Ніна Д.	+		
Женя В.	+		
Рома Г.		+	
Уля З.			+
Юра К.		+	
Тарас Л.		+	
Вітя О.		+	
Зоя Р.		+	
Толя С.		+	
Кирил Т.		+	
Коля І.	+		
Максим Ш.			+
Ліля Ф.		+	
Антон Л.			+
Саша Х.	+		

Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку ЕГ-2 у творчій грі

Ім'я дитини	Високий рівень вияву статево-рольових ролей	Середній рівень вияву статево-рольових ролей	Низький рівень вияву статево-рольових ролей
1	2	3	4
Галя М.	+		
Толя І.		+	
Денис П.			+
Зоя М.		+	
Петя О.	+		
Вітя Л.		+	
Віталій С.			+
Влад П.			+
Саміра Н.	+		
Галя Ф.	+		
Стас З.	+		
Коля Т.	+		
Ліля П.		+	
Ніна Б.			+
Катя М.		+	
Гриша С.			+
Кирил У.	+		
Андрій У.		+	
Юра Д.			+
Шура З.			+
Віка П.		+	
Зіна О.			+
Даша З.			+
Лариса М.			+
Кирил О.		+	

Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку КГ-1 у творчій грі

Ім'я дитини	Високий рівень вияву статево-рольових ролей	Середній рівень вияву статево-рольових ролей	Низький рівень вияву статево-рольових ролей
1	2	3	4
Катя Н.		+	
Антон П.			+
Коля Ф.	+		
Зоя О.		+	
Олег І.	+		
Андрій П.			+
Кирил А.		+	
Ксюша С.	+		
Крістіна П.			+
Неля З.		+	
Света Р.		+	
Владик Т.			+
Петрик Д.		+	
Анжела З.	+		
Заріна Г.			+
Денис Б.	+		
Оля Л.		+	
Толя Р.		+	
Боря Х.		+	
Кіра С.		+	
Галя Ю.		+	
Саша З.	+		
Юра Я.		+	
Коля Д.		+	
Саша В.			+

Особливості вияву статево-рольових ролей дітьми старшого дошкільного віку КГ-2 у творчій грі

Ім'я дитини	Високий рівень вияву статево-рольових ролей	Середній рівень вияву статево-рольових ролей	Низький рівень вияву статево-рольових ролей
1	2	3	4
Світлана Ю.		+	
Юра Я.		+	
Зіна С.	+		
Антон З.			+
Маша Я.		+	
Вітя Б.			+
Олег Ш.		+	
Аня К.	+		
Тома З.	+		
Захар П.	+		
Коля Т.		+	
Маша Л.		+	
Даша С.			+
Женя Г.		+	
Кирил О.		+	
Льоня З.	+		
Лариса Ф.		+	
Неля С.	+		
Оля М.		+	
Поліна Д.			+
Ростік Б.		+	
Саша В.		+	
Толя Ю.	+		
Федя Н.			+
Юля О.		+	

Бесіда з дітьми про роль і зайнятість чоловіка і жінки в родині.

Вихователь проводив з дітьми бесіду за такими запитаннями:

- Як ви гадаєте, чи різняться обов'язки чоловіків і жінок у сім'ї?
- Хто зазвичай ремонтує електрику?
- Хто носить важкі сумки з продуктами?
- Хто прасує білизну?
- Хто готує їжу?
- Хто доглядає за дітьми?
- Розкажіть, що ще у вашій сім'ї робить тато.
- А що ще робить мама?
- Що вони роблять разом?

Гра «Моя сім'я».

Вихователь: діти, сьогодні у нас в групі відкрито фотовиставку «Моя сім'я». Хто хоче розповісти про свою сім'ю? (Діти за бажанням підходять до фотографії своєї родини, розповідають, хто зображений на ній).

По ходу вихователь запитує про членів сім'ї, як кого звати, де фотографувалася сім'я.

- З ким ти живеш?
- Хто найстарший у вашій родині?
- Хто наймолодший?
- Хто кому мама?
- Хто кому син (дочка)?
- Для мами ти хто?
- А для бабусі?
- Для брата, сестри?
- Ти любиш своїх близьких? Чому? (Тому що вони добрі, ласкаві, турботливі)
- Хто чим займається в родині?
- Хто про тебе дбає?
- Як ти дбаєш про інших?

Фрагмент конспекту щодо рис, які підкреслюють імена

- Про які жіночі риси йдеться у ваших іменах?
- Про які чоловічі риси йдеться у ваших іменах?
- Чи подобається тобі бути дівчинкою? Чому?
- Чи подобається тобі бути хлопчиком? Чому?
- Чи хотів би ти стати дівчинкою? Чому?
- Чи хотіла б ти стати хлопчиком? Чому?
- Чому добре бути дівчинкою?
- Чому добре бути хлопчиком?
- Як ви гадаєте, якою має бути найкраща дівчинка? Чому?
- А яким має бути найкращий хлопчик? Чому?

Додаток 3

Бесіда «Наші відносини».

Вихователь: хлопчики повинні бути уважними й упередженими стосовно дівчаток. Потрібно: подавати дівчинці пальто або куртку; пропускати поперед себе у дверях; уступати стільчик під час обіду або занять. Хлопчики мають допомагати дівчаткам у скрутних ситуаціях: допомогти перейти слизьке місце або калюжу на вулиці під час прогулянки; зібрати іграшки; перенести важкі речі; захищати, якщо хтось скривдить дівчинку. Допомагати в таких випадках потрібно не чекаючи прохання. У цьому й проявляється уважність і люб'язність хлопчиків. Дівчатка зобов'язані дякувати за допомогу хлопчиків, у спілкуванні із ними дівчатка мають бути чемними. Вони повинні допомагати хлопчикам у прибиранні групи: підмітати підлогу, збирати іграшки, витирати пил, поливати квіти, роздавати матеріал для проведення занять.

Гра «Компліменти – подяка».

Вихователь: хлопчики мають час від часу говорити дівчаткам компліменти, а вони, в свою чергу, дякувати за увагу до себе і також відзначати кращі вчинки хлопчиків. А чи знаєте ви, що таке комплімент? (Давав дітям можливість відповісти.) Отже, комплімент - це особлива форма похвали, прояв поваги, захоплення, приємні слова. Вони допомагають налагоджувати дружні взаємини між людьми, завжди дарують задоволення, бо зосереджують увагу на позитивному в кожній людині.

А зараз пограємо. Дівчатка й хлопчики стануть у пари одне навпроти одного і кожний хлопчик скаже комплімент дівчинці, а вона подякує йому за це. Пари робитимуть це по черзі. Хлопчик починає свій комплімент словами: "Мені в тобі подобається...!". Дівчинка відповідає: "Дякую, мені дуже приємно!" (Діти виконували ігрове завдання. Аналогічно дівчатка говорили про успіхи хлопчиків).

Гра «Країна леді і джентльменів».

Матеріал: конверт зі звуковим листом-запрошенням до «Країни леді та джентельменів» або комп'ютерний диск із зображенням леді та джентельменів; ляльки в гарному вбранні, неохайна лялька; значки "Юний джентельмен" та "Юна леді" (за кількістю дітей); зображення танцювальної пари у класичному танці; мікрофон; набір карток "Одяг"; картки із зображенням стадіону, дитячого садка, квартири, свята; картки із серій: "Уроки доброти", "Я та інші", "Уроки ввічливості".

Хід заняття.

Вихователь: діти, нам принесли ось цей конверт. Як ви гадаєте, що в ньому може бути? Так, я теж гадаю, що там лист. (Відкриває, дістає касету чи диск). Але лист не простий, а звуковий. Хочете послухати?

Прослуховують та обговорюють надісланий лист:

"Любі маленькі друзі! Ми, мешканці «Країни леді та джентельменів», почули, що у вашій групі є дівчатка і хлопчики, які в майбутньому можуть стати леді та джентльменами. Запрошуємо вас до себе, щоб познайомитися з вами й показати нашу Країну. Якщо ви колись захочете жити з нами, ми будемо раді. З повагою леді та джентльмени".

Вихователь: діти, ви зрозуміли, від кого прийшов лист? На вашу думку, хто такі леді? (Відповіді дітей). А кого можна вважати джентльменом? (Відповіді дітей). Чи є у нашій групі діти, схожі на леді та джентльменів? Чому ви так вважаєте? (Відповіді дітей). Ви згодні відвідати «Країну леді та джентельменів» і випробувати себе: чи зможете стати справжніми мешканцями цієї Країни? Гарзд, вирушаємо в дорогу. (Звучить "чарівна" музика). Заплющіть очі й уявіть, що ми опинилися в «Країні леді та джентельменів». Бачимо першу вулицю цієї Країни — вона називається вулицею Ввічливості. А ось і перші її мешканці. (Звертає увагу дітей на ляльок Барбі та Кена у класичному вбранні). Хочете поспостерігати за ними?

Вихователь розігрував діалог між ляльками.

- Доброго дня, молодий чоловіче!
- І вам доброго дня!
- Підкажіть мені, будь ласка, як дійти до взуттєвої крамниці.
- Охоче. Я проведу вас, це не клопіт для мене.
- Чудово, я буду вам дуже вдячна.
- Дозвольте, я допоможу вам нести вашу сумку. Бачу, вона затяжка для вас.
- Дуже вдячна, прошу.
- Ось ми й прийшли, це потрібна вам крамниця.
- Дякую вам за допомогу. Без вас я не змогла б так швидко сюди потрапити. До побачення!
- Радий був вам допомогти. Бувайте!

Вихователь: діти, що ви можете сказати про мешканців цієї вулиці? Які вони? (Відповіді дітей). Так, вони виховані та ввічливі. А ви знаєте слова ввічливості? Пригадаймо їх.

Діти утворюють коло, передають одне одному мікрофон і по черзі промовляють слова привітання, прощання, вибачення, прохання, подяки, намагаючись не повторюватись.

Вихователь: молодці, я бачу, що ви добре знаєте слова ввічливості. А чи користуєтесь ними, спілкуючись одне з одним? Ану ж бо покажіть мешканцям Країни, які ви виховані та ввічливі.

На прохання вихователя хлопчики розігрують різні ситуації.

- Уявіть, що ви стоїте поряд з дівчинкою, яка збирається увійти з вулиці до приміщення. Хто покаже, як хлопчик має повестись у цій ситуації?

- А зараз уявіть, що ви стоїте на автобусній зупинці. Під'їхав автобус, відчинилися двері, і ви бачите, що з автобуса починає виходити дівчинка. Хто хоче показати, що він робитиме?

- Ви пішли до крамниці, зробили покупку й рушили до дверей. Разом з вами до них підійшла дівчинка. Хто буде покупцем і покаже, як він вийде з крамниці?

- Ви йдете по дорозі, а попереду вас іде дівчинка і несе в руках якісь речі. Дівчинка перечіпається об камінець і всі речі падають на землю. Хто покаже, що він робитиме у цьому разі?

Вихователь: мене тішить, діти, що ви не лише на словах виховані та чемні. Що ж, залишаємо вулицю Ввічливості й прямуємо до вулиці Охайності.

Хто ж це йде нам назустріч?

Перед дітьми дві ляльки — охайна й неохайна. Вихователь розігрує діалог між ними.

- Доброго дня! Мене звуть Ольга. Дозвольте запитати, як вас звати?

- Ірина.

- Пані Ірино, як ви сюди потрапили? Адже на нашій вулиці не живуть такі неохайні люди!

- Я дуже хочу тут жити, що ж мені робити? (Плаче).

- Вихователь: пані Ірино, не засмучуйтесь, напевно наші діти зможуть вам допомогти. Діти, що б ви порадили неохайній людині, аби вона змогла мешкати на цій вулиці? (Умитися, зачесатися, випрати й випрасувати одяг, почистити взуття...).

Пані Ірина: дякую вам, діти. Піду приберуся й буду завжди охайною. Адже я дуже-дуже хочу бути справжньою леді.

Пані Ольга: діти, а ви дотримуетесь правил охайності? (Відповіді дітей). Молодці, це чудово, що в нашій Країні колись житимуть такі мешканці, як ви.

Вихователь: діти попрощаймося з пані Ольгою, бо нам час вирушати далі. Ми вийшли на якусь площу. Погляньте, будь ласка, на цей знак. (На стіні — зображення танцювальної пари у класичному танці). Мабуть, він вказує на назву площі. Як ви гадаєте, яка її назва? (Відповіді дітей). Так, це Танцювальна площа. Мешканці «Країни леді та джентельменів» люблять танцювати й часто приходять сюди. Вони завжди дотримуються етикету танцю. До речі, хто знає, що таке етикет? (Пояснює при потребі). Поміркуймо: який етикет у танці? (Джентельмен має правильно й чемно запросити леді до танцю; галантно танцювати, не наступаючи на ноги партнерці; не робити зауважень під час танцю; відвести леді на місце й подякувати їй за танець). Правильно, діти! Етикет танцю ви знаєте, а тепер покажімо мешканцям «Країни леді та джентельменів», як ми вміємо його дотримуватись.

Динамічна пауза. Під звуки вальсу хлопчики запрошували дівчаток і танцювали, дотримуючись правил етикету.

Вихователь: діти, виявляється, що бути леді та джентельменом — це не тільки вміти правильно спілкуватись, бути чемним, охайним. Слід іще й вміти танцювати і знати етикет танцю.

З'являється лялька у бальній сукні й звертається до дітей:

- Добрий день, діти! Я була на нашій Танцювальній площі саме тоді, коли ви виконували свій танець. Мені сподобалося спостерігати за вами, ви потішили мене. А чи знаєте ви, якими мають бути мешканці нашої Країни? (Відповіді дітей). Пропоную пограти зі мною у гру "Впіймай слово". Згодні? (Відповіді дітей). Я називатиму різні слова, а ви плескатимете в долоні тоді, коли почуєте слова, які стосуються мешканців нашої Країни. (Називає слова: грубіян, чемний, приязний, сварливий, привабливий, приємний, неприємний, недбалый, шляхетний, неухажливий, надійний, відповідальний, чесний, охайний, брудний, неохайний, розпатланий, причесаний, турботливий, байдужий, хвалькуватий, скромний, жадібний, щедрий, спокійний, упертий, поступливий). Молодці, діти! На мою думку, ви гідні жити в нашій Країні.

Раджу вам побувати на нашому Майданчику чемних співрозмовників і завітати до крамниці одягу.

Вихователь: дякуємо за пораду. Діти, що ж нам робити? Часу обмаль, а хотілося б побувати в обох цих місцях. Ну ж бо, домовимося, хто з вас побуває на Майданчику чемних співрозмовників, а хто завітає до крамниці. Коли ж повернемося звідти, розповімо одне одному, що ми бачили.

На Майданчику чемних співрозмовників одна група дітей з помічником вихователя розглядає картинки, розміщені там. Об'єднавшись у пари, дошкільники складають діалоги, які могли б відбуватися між персонажами картинок: «Хлопчик і дівчинка граються іграшками», «Хлопчик і дівчинка зустрілися по дорозі до школи», «Хлопчик і дівчинка помітили на землі пташеня, яке випало з гнізда», «Хлопчик і дівчинка бавляться на галявині», «Хлопчик і дівчинка запускають повітряного змія».

Вихователь попросив дітей з другої підгрупи, які потрапили до крамниці, допомогти розкласти одяг по різних полицях: святковий, щоденний, спортивний і домашній. Потім запропонував розповісти, куди б вони могли піти у такому вбранні.

Виконували логічну вправу "Що зайве?" (серед предметів одягу для чоловіків і жінок).

Вихователь: це дуже добре, що ви допомогли продавцеві розкласти одяг і знаєте, що коли треба вдягати. А тепер покличмо наших товаришів — маємо повертатися до дитячого садка. (Всі діти зібралися гуртом).

Вихователь: діти, чи хотіли б ви мешкати у «Країні леді та джентельменів»? Поміркуйте: які почуття можуть завадити цьому? (Заздрість, образа, байдужість, злість, гнів). А які почуття допоможуть тут жити? (Доброта, приязнь, співчуття, милосердя, чуйність, любов). Гадаю, жителі цієї Країни вдячні вам, що ви до них завітали, і можуть вважати вас юними леді та джентльменами. Якщо ви залишатиметеся такими ж вихованими завжди, то, коли підростете, вас радо зустрінуть у такій чудовій Країні. Я знаю, що леді та джентельмени вітають одне одного зі святами, готують приємні сюрпризи, дарують подарунки. А ви робите це для своїх друзів? На вашу думку, що можна було б подарувати леді? А що б ви подарували джентльменові? Молодці!

Діти помічають конверт із написом «Сюрприз».

Вихователь. Що це? (Відкрив і прочитав лист).

«Любі діти! На згадку про нашу Країну ми хочемо подарувати вам ось ці значки: «Юна леді» та «Юний джентельмен». Дякуємо, що побували у нас. До зустрічі! З повагою, мешканці «Країни леді та джентельменів».

Вам сподобалася наша подорож? Чим? (Діти висловлювалися). А сюрприз від мешканців цієї чудової Країни вам також сподобався? Чи хотіли б і ви зробити сюрприз для своїх друзів? Діти за власним бажанням виготовили листівки, малюнки, аплікації, поробки з природного матеріалу і дарували їх: хлопчики — дівчаткам, а дівчатка — хлопчикам.

Гра «Ромашки для дівчаток і хлопчиків».

Вихователь: ось у мене аркуш паперу. Бачите, на ньому наклеєно два жовті кружечки (на одному написано "дівчатка", на другому — "хлопчики"). Це серединки незвичайних ромашок - одна для дівчаток, друга - для хлопчиків. Під вашими подушечками лежать пелюстки цих ромашок, на яких описано різні ситуації. Кожен з вас візьме свою пелюстку, а я прочитаю те, що написано на звороті. Вам треба буде вирішити, як би ви повелися у цій ситуації, а потім той, хто вибрав добру справу, наклеїть пелюстку до серединки квітки.

Ситуації для хлопчиків.

- Ти їдеш в автобусі. На зупинці в нього заходить жінка. Ти:

- а) встанеш і запропонуєш їй сісти на твоє місце;
- б) дивитимешся у вікно;
- в) сядеш до мами на коліна, мовчки звільнивши місце.

- Ти вийшов гратися у двір, а там бігає великий пес. Ти:

- а) починаєш плакати й кричати;
- б) повертаєшся додому;
- в) ввічливо просиш хазяїна, щоб забрав собаку.

- Ти зайнятий цікавою грою. До групи заходить помічник вихователя з важкою каструлею і тарілкою з хлібом. Ти:

- а) продовжуєш гратися з дітьми;
- б) допомагаєш помічнику вихователя: береш у неї тарілку з хлібом;
- в) пропонуєш комусь із хлопчиків допомогти.

- Старші хлопчики ображають дівчинку, вона плаче. Ти:

- а) проходиш повз них;
- б) кличеш когось із дорослих;
- в) сам захищаєш дівчинку.

- Під час обіду Алінка ненавмисне розлила компот. Ти:

- а) робиш вигляд, що нічого не помітив;
- б) береш серветку й допомагаєш Алінці витерти стіл;
- в) кличеш помічника вихователя.

- У Катрусі день народження. Ти:

- а) даруєш їй свій малюнок;
- б) говориш їй приємні слова;
- в) не приділяєш цій події ніякої уваги.

- Мама після роботи почала прибирання. Ти:

- а) продовжуватимеш гратися;
- б) попросиш старшу сестричку (брата) допомогти мамі;
- в) сам допоможеш витерти пил на меблях та дверях.

Ситуації для дівчаток.

- Діти вийшли на прогулянку. У Ростика неправильно застібнуті гудзики на курточці.

Ти:

- а) допомагаєш Ростикові правильно застібнутися;
- б) скаржишся вихователеві на неохайність хлопчика;
- в) не помічаєш негараздів у його одязі.

- Матуся захворіла. Ти:

- а) доглядатимеш її;
- б) гратимешся ляльками, ніби нічого не трапилося;
- в) почнеш вередувати.

- Хлопчики розпочали бійку. Ти:

- а) поскаржишся вихователеві;
- б) не станеш звертати на них увагу;
- в) допоможеш хлопчикам помиритися.

- Після прогулянки вихователька попросила зібрати іграшки в пакет та занести їх до групи. Пакет виявився важким. Ти:

- а) спробуєш донести пакет сама;
- б) ввічливо попросиш хлопчика допомогти тобі;
- в) відмовишся нести пакет.

- Дівчатка грають у м'яча. Оксанці не вдається зловити м'яч, тому дівчатка з неї сміються. Дівчинка засмутилася. Ти:

- а) смієшся разом з усіма;
- б) заспокоюєш Оксанку і навчаєш її правильно грати;
- в) не звертаєш на це уваги.

- Мама після роботи готує вечерю. Ти:

- а) продовжуєш дивитися мультфільм;
- б) запитуєш у мами, чи не потрібна твоя допомога;
- в) допоможеш мити овочі, накрити на стіл.

- Маму на роботі пригостили двома цукерками. Вона принесла їх додому й віддала тобі. Ти:

- а) з'їси обидві цукерки сама;
- б) одну - з'їси сама, а другу - віддаси батькам;
- в) поділиш цукерки на однакові частинки - для себе та інших членів родини.

АНОТАЦІЯ

У роботі проведено теоретичне узагальнення проблеми формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до теоретичних положень започаткованого експериментального дослідження спроектоване методичне забезпечення формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх. Результати дослідження свідчать про досягнення мети, виконання поставлених завдань і дають підстави зробити наступні висновки:

Проведене дослідження показало, що проблема формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку є недостатньо розробленою в педагогічній теорії і практиці. Формування статево-рольових відносин в закладах дошкільної освіти України знаходиться на початковому етапі розвитку, і наявна науково-методична література з означеної проблеми не забезпечує на необхідному рівні здійснення даної роботи.

Результатом теоретико-експериментальної роботи стала розроблена методика формування статево-рольових відносин у дітей старшого дошкільного віку у творчих іграх. Методичне забезпечення передбачало три взаємопов'язані етапи: « Чоловік і жінка — які вони?», «Я – хлопчик, майбутній чоловік. Я – дівчинка, майбутня жінка» і «Маленькі рицарі і маленькі принцеси». Кожний етап мав свою мету і завдання.

ABSTRACT

The paper provides a theoretical generalization of the problem of the formation of gender-role relations in children of senior preschool age. In accordance with the theoretical provisions of the initiated experimental research, a methodological support for the formation of gender-role relations in children of senior preschool age in creative games is designed. The results of the study indicate the achievement of the goal, the fulfillment of the tasks set and give grounds to draw the following conclusions:

The study showed that the problem of the formation of gender-role relations in children of senior preschool age is insufficiently developed in pedagogical theory and practice. The formation of gender-role relations in preschool educational institutions of Ukraine is at the initial stage of development, and the available scientific and methodological literature on the specified problem does not provide the necessary level of implementation of this work.

The result of the theoretical and experimental work was the development of a methodology for the formation of gender-role relations in children of senior preschool age in creative games. The methodological support provided for three interconnected stages: “Man and woman — what are they?”, “I am a boy, a future man. I am a girl, a future woman” and “Little knights and little princesses”. Each stage had its own goal and objectives.